

บทบาททางด้านการต่างประเทศ

ในสมัยที่พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของเมืองไทย (พ.ศ. 2476-2481) นั้น เป็นระยะที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว มีการพัฒนาความเจริญทางด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ดังที่คณะราษฎรได้ระบุไว้ในหลัก 6 ประการ อันเป็นแนวนโยบายในการบริหารประเทศ เพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ในระยะนั้นนับว่ามีความสำคัญมากต่อประเทศไทย เนื่องจากเป็นระยะที่ทางยุโรปกำลังอยู่ในภาวะคับขันก่อนเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งส่งผลกระทบมาถึงเอเชีย และนโยบายต่างประเทศของไทยด้วย รัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายด้วยความระมัดระวังเป็นที่สุด โดยพยายามประกาศตนเป็นกลางเพื่อรักษาสัมพันธไมตรีอันดีกับทุกชาติ สาเหตุสำคัญก็คือในระยะนั้นรัฐบาลชุกนี้มั่นนโยบายอันแน่วแน่ที่จะขอแก้ไขสนธิสัญญาความไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับการเดินเรือและสิทธิทางศาลที่ไทยเคยเสียเปรียบต่างชาติตลอดระยะเวลา 30-40 ปีที่ผ่านมา เพราะฉะนั้นนโยบายต่างประเทศและการรักษาสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศจึงมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศที่จะต้องรับภาระกิจอันหนักนี้ ด้วยเหตุนี้ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจึงได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศควบคู่ไปกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ถึง 2 สมัยใน 5 สมัยคือ สมัยแรกและสมัยที่ 3 โดยเฉพาะสมัยที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่นานที่สุดที่ทนายดำรงตำแหน่งคือ จาก พ.ศ. 2477-2480 เป็นระยะที่ไทยกำลังดำเนินการติดตอขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างชาติอย่างจริงจัง ส่วนสมัยที่ 4 และที่ 5

ท่านได้อบรมหมายให้หลวงประดิษฐมนูธรรมรับภาระไปดำเนินการแทนในการเจรจาและลงนามในสนธิสัญญากับทางชาติ เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นเอกราชอันสมบูรณ์ทางศาลและและการเก็บอัตรากาฬสุลกการ เนื่องจากหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางกฎหมายอย่างดี สำหรับบทบาททางด้านต่างประเทศในสมัยนี้ที่สำคัญ ๆ พอจะแบ่งออกได้เป็น

1. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น

ก่อนสงครามเอเซียมหาบูรพา พ.ศ. 2483 ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ด้วยดีนับตั้งแต่ญี่ปุ่นเปิดประเทศและติดต่อกับไทยอีกครั้ง โดยได้ลงนามปฏิญญาทางไมตรีเมื่อ พ.ศ. 2430 ต่อมาใน พ.ศ. 2440 ญี่ปุ่นได้ลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชยและการเดินเรือกับไทย ซึ่งให้สิทธิต่าง ๆ แก่ญี่ปุ่นเท่าเทียมกับบรรดาประเทศตะวันตกที่ได้ทำสนธิสัญญาแบบเดียวกันกับไทย เช่น สิทธิสภาพนอกอาณาเขตและสิทธิพิทักษ์อัตรากาฬสุลกการ เป็นต้น ครั้นประเทศตะวันตกที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยยอมแก้ไขสนธิสัญญาเพื่อให้ไทยได้อำนาจอธิปไตยสมบูรณ์กลับคืนมา ญี่ปุ่นได้ทำเช่นเดียวกันคือลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชยและการเดินเรือกับไทย พ.ศ. 2466 และ พ.ศ. 2480 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นดำเนินไปด้วยดีและราบรื่น โดยที่ถ้อยอาศัยกันและทางฝ่ายต่างมีผลประโยชน์ต่อกัน เนื่องจากเป็นชาวเอเชียด้วยกัน ผิดกับมหาอำนาจตะวันตกซึ่งมุ่งหวังที่จะมาลาเมืองขึ้นอย่างเกี่ยวและนับวันความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นก็ยิ่งแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะญี่ปุ่นได้พยายามเผยแพร่อิทธิพลของตน เข้ามายังภูมิภาคเอเชียอาคเนย์และตะวันออกไกล เพื่อเป็นผู้นำในการขับไล่อิทธิพลของพวกตะวันตกให้ออกไปจากเอเชียให้โคความลัทธิความเชื่อของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ตั้งของประเทศไทย ซึ่งอยู่ตรงศูนย์กลางของภูมิภาคนี้

เป็นที่หมายตาของผู้ปุ่นมากที่จะเป็นพันธมิตรที่ดีของผู้ปุ่นในการดำเนินนโยบาย "เอเชียสำหรับชาติเอเชีย"¹ (Asia for the Asiatics) ผู้ปุ่นเป็นห่วงอยู่เพียงประเทศเดียวคือ ประเทศจีนว่าความกลมเกลียวจะไม่สมบูรณ์สมความมุ่งหมาย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เองก่อนที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็เคยเดินทางไปดูกิจการทหารที่ประเทศผู้ปุ่น ซึ่งกำลังพัฒนากองทัพใหม่แสนยานุภาพอย่าง เข้มแข็งและรวดเร็ว นอกจากนี้ได้มีการส่งคนไทย ไปศึกษาวิชาการทหารที่ผู้ปุ่นอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีไถยงคววนลงมติประณามผู้ปุ่นกรณีรุกรานแมนจูเรียของจีนในสันนิบาตชาติ เมื่อ พ.ศ. 2475 ทำให้ผู้ปุ่นซาบซึ้งในไมตรีจิตและความเข้าใจอันดีของไทย

ดังนั้น เมื่อถึงสมัยพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองจึงดำเนินไปโดยควยดี อุปลุกผู้ปุ่นได้เคยมีหนังสือ² แสดงความขอใจในนามของรัฐบาลผู้ปุ่นในการที่รัฐบาลไทยได้จัดให้นายทหารไทย 4 นายซึ่งอยู่ในผู้ปุ่นเวลานั้น ไปร่วมในพิธีศพของจอมพลเรือ มาควิส โทโก ในนามของกองทัพบกและกองทัพเรือไทย³

สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้บรรยากาศแห่งความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับผู้ปุ่นแน่นแฟ้นเป็นพันธมิตรที่ดีต่อกันในระยะนั้นได้แก่ พุทธศาสนา ดังรายงานของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ท่อพันเอก

¹ หนังสือลงวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2477 จาก พระมิตกรกรมรักษา ทูตสยามประจำผู้ปุ่น ถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ.

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 5/178 เรื่องรายงานทูตและกงสุลก่อง โทกิโ.

³ หนังสือที่ ง. 164/9258 ลงวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2477 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี.

พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2477 ดังนี้

ที่ จ. 234/18569

กระทรวงการต่างประเทศ¹

28 มกราคม 2477

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศถึงนายกรัฐมนตรี

อัครราชทูตสยาม ณ กรุงโตเกียว รายงานว่าในเวลานี้ชนชาติญี่ปุ่นกำลังนิยมการบำรุงพระศาสนาไทเจริญรุ่งเรืองโดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ฉะนั้น จึงต้องแบ่งแจกพวกเป็น 2 พวก ๆ หนึ่งคือบำรุงศาสนาเพื่อประโยชน์ของศาสนา และอีกพวกหนึ่งบำรุงศาสนาเพื่อประโยชน์ของการเมือง และเพื่อจะให้ชาติเอเซียรวมกันตลอดทั้งประโยชน์ของชาติญี่ปุ่นด้วย ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าทั้งแก่อัครราชทูตออกไปรับตำแหน่ง ได้รับเชิญไปในงานพิธีรวม 3 ครั้ง เพราะญี่ปุ่นถือว่าประเทศสยามเป็นประเทศที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในแถบเอเซียภาคใต้และเป็นประเทศเอกราช

ในการชุมนุมครั้งที่ 3 ณ อิมพีเรียล ฮอลล์ (Imperial Hall) ภายหลังจากเลี้ยงและการกล่าวสุนทรพจน์แล้ว มีนายพลเรือโทหนึ่งพุกว่า พระพุทธศาสนานั้น ไม่ขัดกับการรับสัจธรรมของชาติเลย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

จากรายงานดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นให้เกียรติและให้ความสำคัญแก่ประเทศไทยเป็นอย่างสูงกว่าชาติอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ นอกจากนี้ เรือรบญี่ปุ่นยังจะเข้ามาแวะเยี่ยมเยือนประเทศไทยอีกด้วย² หลักฐานลับอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสัมพันธไมตรีอันดีระหว่าง 2 ประเทศ ดังนี้

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 5/178 เรื่องเดิม

² หนังสือที่ จ. 254/20184 ลงวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2478 จากพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี.

ฉบับ
ที่ 663/2478

สถานทูตสยามกรุงโตเกียว¹

26 สิงหาคม พ.ศ. 2478

ทูตสยาม ณ กรุงโตเกียว ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

... ความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยและญี่ปุ่นในเวลานั้น ได้สนิทสนมยิ่งขึ้น
อย่างปลาด ถาจะเปรียบกับครั้งก่อน ๆ แลว... เพราะญี่ปุ่นเวลานี้ในท่วงชั้นสูง
ทุกแผนกคิดจะเอาอกเอาใจเรามาก เพราะถือว่าวิถีดำเนินการเมืองของญี่ปุ่น
สำหรับภายหน้าของอาศัยประเทศสยาม, ญี่ปุ่นจะทำการอะไรทั้งหมดซึ่งมีเศรษฐกิจ
เป็นใหญ่ นั้นจะคิดนโยบายด้วยลำพังตนเอง ไม่ไคเป็นอันขาด ในเวลานี้ก็มีอยู่แต่ประเทศ
สยามประเทศเดียวซึ่งญี่ปุ่นถือว่าเป็นมิตรจริง...

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พระมิตรภรรยา

ความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยกับญี่ปุ่นและนโยบายต่างประเทศของไทยในระยะนั้น
จึงเป็นที่จับตามองจากหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก
ที่เขามามีอิทธิพลและอำนาจในทวีปเอเชีย อย่างไรก็ตามเนื่องจากญี่ปุ่นเป็นชาติที่
พัฒนาตัวเองให้เจริญรุ่งเรือง ไครวดเร็วทั้งทางเศรษฐกิจและแสนยานุภาพทางการทหาร
ที่แตกต่างกับไทย ซึ่งเพิ่งวางรากฐานประชาธิปไตยมาได้ไม่นาน ปัญหาต่าง ๆ ทั้งการ
เมือง เศรษฐกิจ และสังคม กำลังจะได้รับการแก้ไข ไทยซึ่งเคยนำแบบของความเจริญ
ก้าวหน้าทาง ๆ มาจากยุโรปจึงมีแนวโน้มว่ากำลังจะหันไปหาญี่ปุ่นเพื่อคัดลอกวิธีบริหาร
ความเจริญแบบใหม่มาไชบาง การร่วมมือระหว่าง ไทยกับญี่ปุ่นจึงถูกมองในแง่ลบว่า
ญี่ปุ่นกำลังจะเข้ามาควบคุมประเทศไทยเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของญี่ปุ่นเอง หนังสือ
พิมพ์ประชาชาติฉบับวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2478 ได้เสนอบทความวิจารณ์เกี่ยวกับเรื่อง
นี้ในหัวข้อ "ตองการมิตรจิตระหว่างชาวตะวันออก" ซึ่งเขียนโดย "บาร์บารา" ไว้ว่า

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 5/178, เรื่องเดิม.

. . . เราคงถูกรุกกับชาวญี่ปุ่นด้วยความเสมอภาค มิตรสหาย ความรัก ความ
 สุข ใบบอกการให้ญี่ปุ่นมาเป็นนายหรือควบคุม แล้วเราเป็นนาย ฉะนั้นญี่ปุ่นควรจะ
 ใบบอกเห็นใจชาวตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่จีน แคนาดา. . . เราคง
 ถูกรุกความอิสระสภาพความเสมอภาค ความรักและมิตรจิต เราตอนรับญี่ปุ่นในฐานะ
 ที่ญี่ปุ่นเป็นผู้นำที่หวังดีและใจกว้าง แต่เราไม่ตอนรับญี่ปุ่น ถ้าหากว่าญี่ปุ่นต้องการ
 เป็นนาย. . . สำหรับฝ่ายไทย ข้าพเจ้านั้นใจอย่างยิ่งว่าเรารักจะอยู่กับญี่ปุ่นอย่าง
 ตรงไปตรงมาด้วยความหวังในมิตรภาพและความสุขอันแท้จริง เราไม่ต้องการจะจับ
 ญี่ปุ่นเพื่อกำล้าง อำนาจในการบุกรุกประเทศใด. . .

อย่างไรก็ตาม วิกฤตการณ์ที่มหาอำนาจอย่างอิตาลี ภูฏาน ประเทศเล็กอย่าง
 เอลิโอเปีย ในทวีปแอฟริกา เมื่อ พ.ศ. 2478 ยังผลให้ญี่ปุ่นแสดงเจตนาที่จะปกป้องประเทศ
 ไทยมากขึ้น ถ้าถูกมหาอำนาจใดรุกราน นายควาซิม่า อธิบดีกรมการตะวันออกไกลแห่ง
 กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น โลกกลายเป็นยันกับพระมิตรกรรมรักษา ไทย ณ กรุง
 โตเกียว ว่า¹

. . . และถ้ามีมหาประเทศหนึ่งมหาประเทศใดจะทำกับสยาม เช่น อิตาลี ทำกับ
 เอลิโอเปีย ญี่ปุ่นจะยอมไม่ใด เพราะการกระทำของมหาประเทศนั้นก็เท่ากับทำลาย
 สันติสุขของตะวันออกไกล ซึ่งญี่ปุ่นจะยอมไม่ใด เพราะสยามเป็นประเทศกานหนาของ
 ตะวันออกไกล ใครจะมารบกวนไม่ใดเป็นอันขาด. . .

ดังนั้นจากคำพูดของนายควาซิม่า แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลญี่ปุ่นจะไม่ยอมให้ประเทศ
 หนึ่งประเทศใดมายุ่งเกี่ยวหรือมาถืออำนาจในประเทศสยามเป็นอันขาด ญี่ปุ่นต้องการให้
 ประเทศไทยมั่นคง แข็งแรงที่สุด เพราะการมั่นคงแข็งแรงของไทยจะทำให้ญี่ปุ่นเบาใจมาก
 และจะเป็นประโยชน์แก่ชาติญี่ปุ่นทุกประการ อย่างไรก็ตาม สำหรับนโยบายต่างประเทศ
 ของไทยในระยะนั้นนั้น แม้ว่าจะสนิทสนมกับญี่ปุ่นก็จริง แต่ไทยก็คงยังรักษาสัมพันธไมตรี
 กับทุกประเทศ เรือรบของราชนาวีไทยก็สร้างในประเทศอื่น มีไซที่ญี่ปุ่น ทั้งนี้ เพื่อป้องกัน

¹ หนังสือฉบับที่ 923/2478 ลงวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2478 จากพระมิตรกรรม
 รักษา ไทยสยามประจำโตเกียว ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ.

มิให้ถูกกล่าวหาว่าเลือกที่รักมักที่ชัง ซึ่งอาจจะทำให้ไทยได้รับความลำบากใจได้ จนทำให้ นายซิเงมิทสุ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นบ่นอย่างเสียดายว่า ทำให้ราชอาณาจักรไทยมีรูปแบบทางกับราชอาณาจักรญี่ปุ่น เมื่อถึงคราวจำเป็นจะต้องช่วยเหลือกัน จะกระทำโดยยาก นอกจากนี้ นายซิเงมิทสุ ยัง กล่าวว่าย่ำกับพระมิตรกรรมรักษา ทุกไทย ณ กรุงโตเกียวว่า¹

. . . สมัยนี้ ประเทศตะวันตกจะมาจู่โจมหรือซบเหิงสยามไม่ได้ตลอด ไม่ตองวิตก เพราะรัฐบาลญี่ปุ่นจะยอมให้ประเทศฝรั่งประเทศหนึ่งประเทศใดมาอยู่ในวงการเมือง หรือเศรษฐกิจของประเทศในเอเชียไม่ได้. . .

การที่ญี่ปุ่นมีแสนยานุภาพที่เข้มแข็งขึ้นมานั้น นอกจากเป็นนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นแล้ว ประชาชนญี่ปุ่นยังให้การสนับสนุนและช่วยกันสละทรัพย์สินให้อีกด้วย ทำให้สามารถสร้างกองทัพเรือพอที่จะสู้รบกับ 2 มหาประเทศในมหาสมุทรแปซิฟิกได้² ทั้งนี้ เพราะได้รับความช่วยเหลือจากประเทศเยอรมันเกี่ยวกับเทคนิคการสร้างอาวุธชนิดต่าง ๆ และการก่อสร้างเรือรบชนิดที่เยอรมันปกปิดเป็นความลับ³ นอกจากนี้กระทรวงการต่างประเทศยังได้รับรายงานลับเพิ่มเติมจากอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว เกี่ยวกับสัญญาฉบับระหว่างญี่ปุ่นกับเยอรมันด้วย⁴

¹หนังสือฉบับที่ 923/2478 ลงวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2478 จากพระมิตรกรรมรักษา ทูตสยามประจำโตเกียว ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ.

²หนังสือฉบับที่ 1471/2478 ลงวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2478 เรื่องการประชุมการนำวีระหวางมหาประเทศ จากอัครราชทูตสยาม ณ กรุงโตเกียว ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

³หนังสือฉบับอย่างยั้งที่ 1623/2478 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 เรื่องรายงานการเคลื่อนไหวแห่งการ เมืองประเทศญี่ปุ่น จากอัครราชทูตกรุงโตเกียวถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

⁴หนังสือฉบับที่ น. 10458/2478 ลงวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2478 เรื่อง อัครราชทูตสยาม ณ กรุงโตเกียวรายงานการเคลื่อนไหวแห่งการ เมืองประเทศญี่ปุ่น จากทูตสยามประจำญี่ปุ่นถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ.

ใน พ.ศ.2480 ญี่ปุ่นได้จัดตั้งสำนักงานใหญ่แห่งจักรวรรดิ (Imperial Headquarters) ขึ้น เพื่อเป็นองค์การสำหรับบัญชาการทหาร โดยมีเสนาธิการทหารบก และเสนาธิการทหารเรือทำการ ณ ที่นี้¹ เนื่องจากสถานการณ์ที่จะเกิดสงครามขึ้นในยุโรป คับขันขึ้นทุกวัน ในวันที่ 11 กรกฎาคม 2481 ก่อนหน้าที่พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีจะลาออกเพียงไม่กี่เดือน ศาสตราจารย์ พุฒิวรารุ ได้แสดงปาฐกถา ณ โรงเรียนระหว่างดุดรอน โดยในการกล่าวปาฐกถานั้น เป็นทำนองถ้อยคำของชนชาว ญี่ปุ่นทุกคนที่จะไม่ยอมให้ตะวันตกเข้ามา เกี่ยวของกับตะวันออกและญี่ปุ่นแต่ผู้เดียวสมควรจะ เป็นผู้นำ และสนับสนุนผู้อื่นในตะวันออกด้วยกันให้พ้นจากการผูกมัด (bond-age) ของ ตะวันตก²

ดังนั้น ยิ่งสถานการณ์ทางการเมืองและการทหารเลวร้ายลงเท่าใด ประเทศไทยก็ยิ่งรู้สึกลำบากใจในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมากยิ่งขึ้นเท่านั้น เนื่องจาก ไทยอยู่กลางระหว่างมหาอำนาจตะวันตกกับญี่ปุ่น หรือฝ่ายสัมพันธมิตรกับฝ่ายอักษะ รัฐบาล สมัยพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จึงพยายามวางตนเป็นกลางอยู่เสมอ ในกรณีนี้ รัฐบาลไทยไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือนำประเทศเข้าผูกมัดกับประเทศใดจนเกินไป เนื่องจากจะมีแคลลเสียหายและเป็นการก่อกวนขึ้นมาโดยไม่มีประโยชน์อันใดต่อประเทศ ชาติ ดังนั้น กระทรวงการต่างประเทศจึงได้สั่งให้สถานทูตสยาม ณ กรุงโตเกียว กรุง วอชิงตัน กรุงปารีส กรุงเบอร์ลิน และกรุงลอนดอน ให้คอยสอดส่องกู่หาที่ของประเทศ

¹หนังสือที่ น.11299/2480 ลงวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ.2480 จากหลวง ประกิจธุมนูญกรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอก พระยาพหลพล พยุหเสนา นายกรัฐมนตรี.

²หนังสือที่ น.837/2481 ลงวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2481 เรื่องการเมือง ระหว่างประเทศของชาวญี่ปุ่น จากพระยาหรีเสนา อัครราชทูตสยาม ณ กรุงโตเกียว ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ.

ทาง ๆ ว่าเป็นอย่างไร¹

ต่อมาในวันที่พุธที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2481 ภายหลังจากที่พันเอก พระยาพลพล พลุพหูเสนา ได้ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้เพียงไม่กี่วัน ในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดเก่าได้ลาออกทั้งหมด สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิแห่งญี่ปุ่นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้มารอน คิอิจิโนะ อิรานูมา ประธานสภาองคมนตรี เป็นผู้จัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ทำหน้าที่บริหารประเทศต่อไป²

ไทยและญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ต่อกันใกล้ชิดยิ่งขึ้น เนื่องจากไถ่ลงนามในสนธิสัญญาเกี่ยวกับการจำเวื้อสัมพันธ์ไมตรีและการเคารพอำนาจอธิปไตยแห่งอาณาเขตของกันและกัน ณ กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ทั้งนี้ได้กล่าวมาแล้ว รัฐบาลไทยและญี่ปุ่นได้ให้สัตยาบันแก่สนธิสัญญานี้โดยปราศจากอุปสรรคใด ๆ แต่มีข้อที่น่าสังเกตคือ การลงนามในสนธิสัญญาไต่กระทำกัน ณ กรุงโตเกียว แทนกรุงเทพมหานคร เพื่อสนองคำขอของญี่ปุ่นที่ไม่ต้องการพัวพันกับอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งลงนามในกติกามิตรภาพกันกับไทยในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 นั้นเอง³ ต่อมาญี่ปุ่นได้เสนอตัวเข้าไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2483 สมัยที่พลตรี หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และประเทศไทยได้ประกาศเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วย เมื่อปลาย พ.ศ. 2484 โดยประกาศสถานะสงครามกับอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485

¹ หนังสือ เฉพาะความ ที่ น.7470/2481 ลงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2481 เรื่องปัญหาในเซ โกลโลวะ เกียและสถานการณ์ในยุโรป จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี

² หนังสือที่ น.13023/2481 ลงวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2481 เรื่องคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นลาออก จากเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงพันเอกหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี

³ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 158.

สรุปแล้ว นับได้ว่า พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นผู้หนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้บรรยากาศแห่งความสัมพันธ์ภาพระหวางไทยกับญี่ปุ่นดำเนินไปด้วยดีตลอดสมัยที่ทานดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งญี่ปุ่นก็ตอบสนองด้วยดีเช่นกัน โดยการลงนามยอมแก้ไขสนธิสัญญาแห่งความไม่เป็นธรรมที่ไทยเสียเปรียบตั้งกลาวมาแล้วเมื่อปี พ.ศ.2480 และ พลตรี หลวงพิบูลสงคราม รับช่วงต่อมา

2. ความสัมพันธ์ระหวางไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส

ประวัติที่สาครความสัมพันธ์ของ ไทยกับประเทศลาว เขมร และญวน¹ ซึ่งในที่นี้รวมเรียกว่า "อินโดจีน" มีมาแต่โบราณ เนื่องจากเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีอาณาเขตใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะลาวและเขมรก่อนที่จะตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในระยะหลังนั้น ปรากฏว่าดินแดนบางส่วนของทั้ง 2 ประเทศเคยเป็นเมืองขึ้นของประเทศไทยมาก่อน แต่ไทยถูกฝรั่งเศสบังคับโดยใช้กำลังอำนาจที่เหนือกว่าข่มขู่จนต้องตกเป็นของฝรั่งเศสตั้งแต่ พ.ศ.2410 เป็นต้นมา² ภายหลังจากประเทศทั้งสามต้องตกเป็นอาณานิคมของทางชาติซึ่ง เป็นจักรวรรดินิยมล่าเมืองขึ้นแล้วนั้น การบริหารการปกครอง การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและทางประเทศโลกอยู่ภายใต้อาณาธิปไตยโดยสิ้นเชิง ดังนั้นความสัมพันธ์ระหวางไทยซึ่งยังคงดำรงความเป็นเอกราชอยู่ได้เพียงชาติเดียวในภูมิภาคแถบนี้กับประเทศแถบอินโดจีนจึงเห็นต้อกัน นอกจากบางช่วงเวลาเท่านั้นที่ไทยถูกรุกรานจากมหาอำนาจจะวันตก อย่างไรก็ตามแม่ไทยจะเจ็บช้ำน้ำใจที่ฝรั่งเศสกระทำ

¹ปัจจุบันได้แก่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชาประชาธิปไตย และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ตามลำดับ

²ไทยเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศสรวม 5 ครั้ง ได้แก่
 พ.ศ.2410 ส่วนใหญ่ของประเทศเขมรและ 6 เกาะ เนื้อที่ประมาณ 124,000 ตารางกิโลเมตร
 พ.ศ.2431 แคว้น 12 จุไทย เนื้อที่ประมาณ 87,000 ตารางกิโลเมตร
 พ.ศ.2436 ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เนื้อที่ประมาณ 143,000 ตารางกิโลเมตร
 พ.ศ.2446 ฝั่งขวาแม่น้ำโขงข้ามหลวงพระบางและตรงข้ามปากเซเนื้อที่ประมาณ 62,500 ตารางกิโลเมตร
 พ.ศ.2449 จังหวัดพระตะบอง เสียมราฐและศรีโสภณ เนื้อที่ประมาณ 51,000 ตารางกิโลเมตร

แก่ไทยในครั้งก่อนนั้น แต่ประเทศไทยก็ได้โต้ตอบทันที เนื่องจากไม่มีกำลังเพียงพอ
ได้แต่เก็บความเจ็บใจไว้ในใจเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินโดจีนในสมัยที่
พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ได้ถึงขั้นสถาปนาแลกเปลี่ยนกงสุล
ขึ้นในแต่ละประเทศ โดยประเทศไทยมีสถานกงสุลประจำอยู่ ณ เมืองไซ่งอน ประเทศ
ญวน และผู้ที่ดำรงตำแหน่งกงสุลไทยประจำเมืองไซ่งอน คือ นายประยูร ภมรมนตรี ผู้
ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ที่สำคัญคนหนึ่ง โดยทั้ง
2 ฝ่ายต่างพยายามรักษาสัมพันธไมตรีต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและค้าขายตามชาย-
แดนระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศตลอดมา

ในระบอบนั้นประจำกับมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในเมืองไทยคือ ชาวการสละ
ราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477
เมื่อข่าวนี้แพร่หลายออกไป ปรากฏว่าได้รับความสนใจจากประชาชนในอินโดจีนเป็น
อย่างมาก ถึงรายงานของนายประยูร ภมรมนตรี ที่มีมาถึงพันเอก พระยาพหลพลพยุห-
เสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.
2477 ตามหนังสือที่ กข.9/2477 ว่า

... ตำแหน่งกงสุลนั้นนับว่าได้รับการต้อนรับเป็นอันดีทั่วไป และโดยเฉพาะ
อยู่ข้างฝั่งจากท่านผู้ว่าราชการโคแวงชั้น . . . ประมวลการสนทนาต่าง ๆ แล้ว
มีข้อที่ควรสังเกตุกล่าวคือ มีผู้ที่สนใจและไต่ถามถึง เรื่องการลาออกของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นส่วนมาก ทั้งแสดงความหวังที่ใครจะใหญ่รองคองกันและ
เสด็จกลับคืนพระนคร¹

นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ "La Dépêche de l'Indochine" ฉบับประจำ
วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2478² ได้ลงเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย โดยให้หัวข้อว่า

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 7/178 เรื่องรายงานกงสุลเมืองไซ่งอน.

² หนังสือที่ ก. 250/19892 ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 จากพันเอก
พระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี.

รัฐบาลปัจจุบันนี้อยู่ในอันตรายหรือไม่ ?

คามความที่ไค่ล่างนั้น ไค่กล่าวถึงข้อพิพาทระหว่างรัฐบาลพื้นเอก พระยาพลพลพยุหเสนา กับ พระมหากษัตริย์ โดยมีข้อความที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงขอร้องต่อรัฐบาลหลายประการ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเรื่องผู้ร้ายชุกชุมในเมืองหลวง เรื่องรัฐบาลจ้างชาวญี่ปุ่น เป็นอาจารย์ในโรงเรียนและเรื่องการส่งเสริมยุวชนให้ช่วยการทหารควยในเรื่องที่เกี่ยวกับโจรผู้ร้ายชุกชุมนั้น นายประยูร ภมรมนตรี กงสุลไทยประจำไซงอนจึงได้ไปพบและชี้แจงแก่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์และชี้แจงให้ทราบวา เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จัดการปราบปรามให้เกือบหมดสิ้นแล้ว และเวลานี้เหตุการณ์สงบเป็นปกติดี

คั้งนั้นการลงข่าวของหนังสือพิมพ์ในอินโดจีนจึงมักจะมองประเทศไทยในแง่ร้ายอยู่มาง ควยเหตุนี้หมอมเจ้าวรรณไวทยากร วรรณ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศจึงได้ปรารภกับอัครราชทูตฝรั่งเศสว่า หนังสือพิมพ์ในอินโดจีน มักจะกล่าวเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลไทยเนื่อง ๆ ซึ่งอาจจะกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ฝ่ายในอนาคตก็ได้ จึงได้ขอให้อัครราชทูตช่วยเหลือ อัครราชทูตฝรั่งเศสได้รีบไปเจรจากับผู้สำเร็จราชการอินโดจีน ต่อมาฝ่ายไทยได้ทราบจากทางฝ่ายฝรั่งเศสว่า หนังสือพิมพ์ในอินโดจีนที่มีฐานะไม่คั้งนั้นมีมาก และข่าวคราวที่ล่งก็ไม่ควรที่จะเชื่อถือ เมื่อรัฐบาลไทยไม่ออกคำแถลงการณ์ขอเท็จจริงแต่อย่างใดแล้ว หนังสือพิมพ์ก็มักจะลงข่าวตามอำเภอใจ อีกประการหนึ่งหนังสือพิมพ์เหล่านั้น มิได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลอินโดจีน ฉะนั้นรัฐบาลอินโดจีนจึงไม่มีอิทธิพลในอันที่จะวากล่าวตักเตือนหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ แต่ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนได้รับปากแก่อัครราชทูตฝรั่งเศสไว้ว่า จะได้ขอให้หนังสือพิมพ์ระมัดระวังข้อความอันไม่พึงปรารถนาที่จะให้เสื่อมเสียซึ่ง ความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศทั้ง 2 ฝ่าย ฉะนั้น ตามความเห็นของฝ่ายอินโดจีนเรื่องหนังสือพิมพ์ "La Dépêche de l'Indochine" ลงนั้นไม่เป็นการกิดิเตียนรัฐบาลไทยแต่อย่างใด แต่หากกล่าวไปในทางที่รัฐบาลไทยยังมีฐานะทางการเมืองที่ไม่มั่นคงมากกว่า¹ ส่วนเรื่องการออกคำแถลงการณ์

¹ เชนการชวงชิงอำนาจในบรรดาผู้นำของคณะราษฎร กบฏบวรเดชและการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองที่มีแนวความคิดไม่ตรงกับฝ่ายรัฐบาล เป็นต้น.

นั้น กระทรวงการต่างประเทศไทย โดย พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและนายกรัฐมนตรี ได้สั่งให้นายประยูร ภมรมนตรี กงสุลไทยประจำ เมืองไซ่งอน พยายามทำความเข้าใจกับพวกหนังสือพิมพ์ทางอินโดจีนไว้ให้ดี เพื่อหาหนทางช่วยระงับการลงข่าวในอินโดจีนซึ่งความเสื่อมเสียชื่อเสียงของประเทศไทย และความบาดหมางระหว่างประเทศทั้งสอง ซึ่งปรากฏในเวลาต่อมาว่า นายประยูร ภมรมนตรี รัฐบาลจะดำเนินการให้สำเร็จเรียบร้อย¹ ดังหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสชื่อ "Le monde Colonial Illustré" ฉบับประจำเดือนเมษายน พ.ศ. 2478² ได้ลงข่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและอินโดจีน ซึ่งนายโปล เคลมองต์ (monsieur Pol Clement) เป็นผู้เรียบเรียงลงพิมพ์ หนังสือพิมพ์นี้เป็นหนังสือพิมพ์ที่ลงเรื่องเกี่ยวกับเมืองขึ้นของฝรั่งเศสและโดยที่ประเทศไทยอยู่ใกล้เคียงเมืองขึ้นของฝรั่งเศส จึงมักมีเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยลงพิมพ์เป็นครั้งคราว

สำหรับเรื่องที่นายโปล เคลมองต์ เขียนลงในหนังสือพิมพ์นั้น เป็นการบรรยายโดยสังเขปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนโดยทั่วไปที่ได้มีการติดต่อกันเป็นอย่างดี นอกจากนั้นผู้เขียนยังได้แสดงความคิดเห็นว่า ควรจะส่งเสริมความสัมพันธ์นี้ให้ที่แน่นแฟ้นต่อไป ทั้งนี้ จะนำมาซึ่งความเจริญด้วยกันทั้งสองฝ่าย³

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแม้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสในสมัยพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นั้น ปรากฏภายนอกหรือพิจารณาโดยผิวเผินแล้วดำเนินไปด้วยความราบรื่น ความขัดแย้งทาง

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 7/178, เรื่องเดิม.

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 6/178 ปีที่ 1 เรื่อง รายงานทูตสยามประจำกรุงปารีส.

³ หนังสือที่ ก. 147/5216 ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2478 จากพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี.

การ เมืองที่ เคยมี มา แต่ ครั้ง ก่อน ไกล ดลง มาก ประชาชน คาม ซาย แคน ของ ทั้ง 2 ประเทศ เดินทาง ไป มา หา สู้ กัน และ ทำ การ คาย กัน ตาม ปกติ แต่ ตาม ความ เป็น จริง หา เป็น เช่น นั้น ไม่ การ กระ ทำ ของ ฝรั่งเศส ที่ แยก ชิง ดิน แคน ของ ไทย ไป ยัง อยู่ ใน ความ ระลึก ของ คน ไทย และ พยายาม ที่ จะ หา ทาง เอา ดิน แคน ของ ไทย กลับ คืน มา เมื่อ มี โอกาส¹ ต่อ มา ได้ เกิด ขาว ลือ ซึ่ง ก่อ ให้ เกิด ความ หวาระ แวง และ กระ ทบ กระ เทือน ความ สัม พัน ธิ์ ของ ทั้ง 2 ประเทศ ใน ตอน ปลาย สมัย การ ดำรง ตำแหน่ง นาย ภิรม นตรี ครั้ง สุก ษาย ของ พัน เอก พระ ยา พหล พยุห เสนา กล่าว คือ ใน กลาง เดือน มิถุนา ยน พ.ศ. 2481 ขา หลวง ประจำ จัง หวั ดอุบล-ราชธานี ได้ มี หนังสือ รายงาน ไท กระ ทรวง มหา ค ไทย ทราบ เกี่ยว กับ การ เคลื่อน ไหว ใน ญู โค จีน ว่า ฝรั่งเศส กำลัง เพิ่ม กำลัง ทหาร และ โฆษณา ให้ ชาว อิน โค จีน เกิด ยศ ชิง คน ไทย และ จะ ใช้ กำลัง ทหาร รุกราน ประเทศ ไทย เมื่อ ชาว อิน นาน่า ตัน เตน ไค กระ จาย ออก ไป ได้ มี ฎ แทน หนังสือ พิมพ์ บาง ฉบับ ได้ ไป ขอ สัม ภาษณ์ พัน เอก พระ ยา พหล พยุห เสนา ภิรม นตรี ว่า การ กระ ทรวง การ ท่าง ประเทศ ซึ่ง ก็ ได้ รับ คำ ชี้แจง ว่า ทั้ง 2 ประเทศ ได้ ปรึ บค ความ เข้า ใจ กัน จน เป็น ที่ เรียบ ร้อย แล้ว ทั้ง ยัง ไค ออก คำ แถลง การ ณ เพื่อ ให้ ประชาชน ไทย ได้ ทราบ ความ จริง ถึง สถาน การ ณ ระหว่าง ประเทศ ไทย กับ อิน โค จีน คว้า ว่า ยัง มีความ สัม พัน ธิ์ เป็น อัน ดี ต่อ กัน เสมอ แม กระ นั้น กระ ทรวง การ ท่าง ประเทศ ไท ได้ หนึ่ง นอน ใจ ไม่ ไค สั่ง ไท กอง สุล ไทย ๓ เมือง ไช้ อน สืบ สวน หา ขอ เทจ จริง เป็น ทาง ลับ เพื่อ ประกอบ การ พิ จาร ณา ทอ ไป²

ต่อมา ใน ตอน ปลาย เดือน มิถุนา ยน พ.ศ. 2481 นาย ปรุ ยูร ภิรม นตรี กอง สุล ไทย ประจำ เมือง ไช้ อน รายงาน ไท กระ ทรวง การ ท่าง ประเทศ ทราบ ว่า ได้ สืบ สวน เป็น ทาง

¹ดู รายละเอียด เพิ่มเติม จาก เกรียง สัก กิ พิ ศนา คะ, วิ กฤ ตการ ณ พ.ศ. 112 และ สงคราม ดิน โค จีน (พระ นคร: เอ เชื้อ การ พิมพ์, 2517).

²หนังสือ (ลับ เฉพาะ) ที่ น.4227/2481 ลง วันที่ 30 มิถุนา ยน พ.ศ. 2481 เรื่อง ขอ ให้ วาง ระเบียบ สุน ทร พจน์ อัน อา จกระ ทบ กระ เทือน ถึง ความ สัม พัน ธิ์ ระหว่าง นานา ประเทศ จาก เจา พระ ยา ศรี ธรรม มา ธิ เบศ สั่ง การ แทน ภิรม นตรี ว่า การ กระ ทรวง การ ท่าง ประเทศ ถึง พัน เอก พระ ยา พหล พยุห เสนา นาย ภิรม นตรี.

ลับหลายทางในเรื่องดังกล่าวแล้ว ปรากฏว่าไม่เป็นความจริง สาเหตุของข่าวที่กระทรวงมหาดไทยได้รับมาโดยทางลับนั้น อาจเนื่องมาจากสุนทรพจน์ของคนไทยคนหนึ่ง¹ ที่แสดงแก่ทหาร เขาใหม่อันเป็นเรื่องกระทบกระเทือนถึงสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนที่ทำให้ชาวอินโดจีนโกรธมากและควยเหตุนี้ จึงยังผลให้เกิดข่าวอสุศลเลาลือกันต่าง ๆ นานา²

นอกจากนี้กงสุลไทยประจำกรุงไซ่งอนยังได้รายงานเพิ่มเติมมาควยว่า ในเวลานั้นอินโดจีนมีความวิตกและหวงในเหตุการณ์กระทบกระทั่งระหว่างจีนและญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับญี่ปุ่นรุกรานเกาะไหหลำของจีน ซึ่งอยู่ใกล้แคว้นอินโดจีนมากกว่าที่จะคิดรุกรานไทย ถึงกับทางราชการในอินโดจีนได้เริ่มระดมพลเรียกทหารพื้นเมืองตลอดจนออกใบฎีกาเงินในประเทศอีกควย

ข่าวลือดังกล่าวถึงแม้ว่าจะได้รับการปฏิเสธว่าไม่เป็นความจริงตามข่าวนั้น แต่ก็ได้ก่อให้เกิดความไม่สบายใจและหวาดระแวงที่จะถูกรุกรานจากฝ่ายตรงกันข้ามไทยเองก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับอภินิหารเรื่องการชุกคอคอดกระ นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลชุดนี้จึงไม่ต้องการสร้างศัตรูรอบบ้านทั้งทางใต้และทางตะวันออก ดังนั้น เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์สั่งการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จึงได้มีหนังสือลับเฉพาะ³ ลงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2481 ถึงพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ขอให้รัฐบาลวางระเบียบเกี่ยวกับการกล่าวสุนทรพจน์ เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติ

¹หมายถึง พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ขณะนั้น ซึ่งได้กล่าวสุนทรพจน์และให้โอวาทแก่ทหาร เขาใหม่ภาคพิง ไปถึงประเทศเพื่อนบ้าน.

²สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 14/89 เรื่องรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กล่าวสุนทรพจน์

³หนังสือ (ลับเฉพาะ) ที่ น.4227/2481 ลงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2481, เรื่องเดิม.

และเพื่อเป็นการป้องกันการคุกคามร้ายแรง อันอาจทำให้เสื่อมเสียไมตรีกับนานาประเทศ ปรากฏว่าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบด้วยในหลักการและให้ดำเนินการต่อไป¹

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศสกลับไม่ดีขึ้น ภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าวแล้ว จนกระทั่งสิ้นเอก พระยาพลพลพยุหเสนา โดกราย บังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 โดยพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ได้รับตำแหน่งแทน และได้รับการเลื่อนยศเป็นพลตรี หลวงพิบูลสงคราม และสมัยนี้เป็นสมัยที่ไทยต้องทำสงครามอินโดจีนกับฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2483 ภายหลัง จากที่ไทยพยายามเรียกร้องดินแดนที่ฝรั่งเศสแย่งชิง ไปกลับคืนมา ไม่เป็นผลสำเร็จ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส เมื่อเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นแล้ว ยังอยู่ในสภาพที่ไม่สู้ดีนัก กล่าวคือในระยะแรกของการ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ความสัมพันธ์ของ 2 ประเทศดำเนินไปด้วยดี แต่มาในระยะหลังความสัมพันธ์ยิ่งเลวร้ายลง เนื่องจากฝรั่งเศสกำลังพ่ายแพ้ในสงครามทางยุโรป จึงระแวงว่าไทยกับญี่ปุ่นจะร่วมมือกันยึดอินโดจีน กลับคืน จนนำไปสู่สถานะสงครามต่อกันในที่สุด

3. ผลกระทบจากความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศไทย

ประเทศไทยกับอังกฤษมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาตลอด แม้ไทยจะเป็นฝ่าย เสียเปรียบอยู่บ้างก็ตาม แต่ในระยะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ญี่ปุ่น โดกราย เข้ามามีบทบาทต่อประเทศไทยมากขึ้น แม้ว่าอังกฤษจะยังคงมีอิทธิพลอยู่มากใน ประเทศไทยก็ตาม ทั้งนี้เป็นเพราะว่านโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยที่พันเอก

¹ ทรายละเอียดเพิ่มเติมจาก สดใส ชันติวรพงศ์, ประเทศไทยกับปัญหา อินโดจีนของฝรั่งเศส (พ.ศ. 2480-2490) (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518).

พระยาพลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2476 - 2481) นั้น ได้หันไปคบค้าสมาคมอย่างแน่นแฟ้นกับญี่ปุ่นอย่างออกนอกหน้า จนเป็นที่จับตาของต่างชาติเกี่ยวกับนโยบายทางประเทศของไทย ถึงแม้ว่าไทยจะได้ประกาศตนเป็นกลางและปฏิบัติต่อชาติต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ไมตรีกับไทยอย่างเสมอภาคกันตามกลางบรรยากาศแห่งความขัดแย้งทางการ เมืองและผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างมหาอำนาจตะวันตก เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา ฝ่ายหนึ่งกับญี่ปุ่นอีกฝ่ายหนึ่ง เสมอมากก็ตาม แต่ประเทศไทยก็ถูกมองและเพ่งเล็งจากชาติมหาอำนาจทั้ง 3 ว่า เป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ซึ่งยึดมั่นในนโยบายเอเซียสำหรับชาติเอเซีย และมีความเชื่อว่าญี่ปุ่นเป็นผู้นำในการขับไล่อิทธิพลของพวกตะวันตกให้ออกไปให้หมดจากเอเซีย การยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องกับในเอเซียอาคเนย์ การซ่อมรบบทางเรือแสดงแสนยานุภาพ และการให้ความช่วยเหลือประเทศไทยในหลายกรณี ยังผลให้อังกฤษซึ่งควบคุมสิงคโปร์ ปีนัง และมลายู อยู่ บังเกิดความไม่พอใจต่อการกระทำของญี่ปุ่น รวมทั้งอาจมองไปว่าประเทศไทยมีส่วนรู้เห็น เป็นใจกับญี่ปุ่นด้วย จึงบังเกิดความระแวงในนโยบายร่วมกันของไทยและญี่ปุ่น ปัญหานี้ทำให้รัฐบาลไทยรู้สึกลำบากใจมากในเรื่องนี้ เนื่องจากอำนาจนิยมของอังกฤษมีดินแดนติดต่อกับทางใต้ของประเทศไทย ดังนั้นการที่มีข่าวลือแพร่สะพัดปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เสมอว่า อังกฤษกับญี่ปุ่นจะทำสงครามต่อกัน ทำให้พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งเพิ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เพียง 9 เดือนเศษเท่านั้น รู้สึกไม่สบายใจอย่างยิ่งต่อข่าวลืออันนี้ จึงมีคำสั่งให้สำนักโฆษณาการออกแถลงการณ์ปฏิเสธว่าข่าวลือดังกล่าวทันที เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2476 เนื่องจากเกรงว่าจะทำให้ประชาชนเกิดความตกใจและกระทบกระเทือนต่อการพาณิชย์กรรม กสิกรรม และอุตสาหกรรมของประเทศ¹

อย่างไรก็ตามประกอบกับในระบะที่เกิคข่าวลือนั้น เป็นระบะเวลาที่มีเรือรบอังกฤษ 3 ลำ มาทอคสมอที่เมืองป็นังพอคี ไคแกเรือรบหลวงเคนท์ (Kent) เป็นเรือธง

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 1/166 เรื่องแถลงการณ์ปฏิเสธข่าวลือเรื่องอังกฤษ กับญี่ปุ่นจะทำสงครามกัน.

เรือรบหลวงเรน (Wren) เป็นเรือพิฆาตและเรือรบหลวงเวเทอร์แรน (Veteran) เป็นเรือรบขนาดเล็ก และเรือบรรทุกเครื่องบิน 1 ลำ คือเรือรบหลวงอีเกิล (Eagle) นอกจากนี้ยังมีกองทหารมาตั้งชุมนุมอยู่อย่างมากผิดปกติ¹ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจึงขอใทงสูงสุดสยามเมืองป็นังทำการตรวจสอบดู ในที่สุดหลวงภาษาพิรัช รองกงสุลสยามเมืองป็นัง ได้รายงานกลับมาให้กระทรวงการต่างประเทศทราบว่า จุดประสงค์ที่เรือรบอังกฤษมาทอดสมอที่อ่าวเมืองป็นังนั้น มาเพื่อ เป็นการพักผ่อนประมาณ 4 - 5 วัน แล้วก็ได้เดินทางต่อไปแล้ว และทหารก็มีไม่มาก² ยังผลให้ชาวสิงคโปร์ สงบลงได้ แต่อย่างไรก็ตามชาวควรวที่ปรากฏออกมาในระยะนั้นล้วนแล้วแต่เป็นชาวที่พยายามจะทำลายภาพพจน์ของไทย รวมทั้งสัมพันธ์ไมตรีอันดีของไทยกับนานาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาอำนาจตะวันตก อย่างอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งยังคงมีอิทธิพลอยู่มากใน เมืองไทย จนอยู่ในภาวะที่นำวิตกสำหรับรัฐบาลของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นอกจากนี้การที่หนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทมส์ของสหรัฐอเมริกาฉบับประจำวัน ที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2477 ได้ลงข่าวเกี่ยวกับเมืองไทยว่า ผู้ป็นุคิดแก้เผ็ดอังกฤษในการตั้งฐานทัพเรือที่สิงคโปร์ โดยจะออกทุนหนุนไทยให้ขุดคอคอดกระ³ และก่อนหน้านั้นฉบับวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2477 ก็ได้ลงข่าวว่า ผู้ป็นุกำลังแสวงหาทางที่จะตั้งฐานทัพเรือในไทย⁴ ชาวสิงคโปร์นี้ยอมทำความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาสู่ประเทศไทยอย่างยิ่ง ทำให้ชาว

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 2/178 เรื่องรายงานกงสุลสยามเมืองป็นัง.

² หนังสือลงวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2476 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี.

³ ซึ่งอังกฤษไม่เห็นด้วยและคัดค้านอย่างเต็มที่.

⁴ หนังสือฉบับที่ 189/2476 ลงวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2476 จากหม่อมเจ้ากำรศกำรงค์ อัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ.

ทางชาติมองนโยบายต่างประเทศของไทยด้วยความไม่เข้าใจ นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์อังกฤษฉบับหนึ่งชื่อ "ซันเดย์เอ็กซเพรสส์" ประจำวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 ยังได้เสนอข่าวซึ่งกระทบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า พระองค์กำลังทรงเจรจากับรัฐบาลอังกฤษในอันที่จะสร้างกองทัพเรือไว้สำหรับต่อต้านความคุกคามของญี่ปุ่น¹ อัครราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอนได้รายงานมาให้พระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศทราบฯ หนังสือฉบับนี้จัดอยู่ในจำพวกหนังสือพิมพ์ชั้นต่ำ และโดยพระบรมราชโองการฯ จึงได้ออกคำสั่งแก่การณปฏิเสชชานี้ไปยังบรรดาหนังสือพิมพ์แล้ว แต่ไม่มีฉบับใดลงให้² ดังนั้นคณะรัฐมนตรีโดย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จึงได้เรียกประชุมลงมติเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 ให้กระทรวงการต่างประเทศทำความเข้าใจเรื่องนี้กับทูตญี่ปุ่นควยวจาเสียควยเพื่อป้องกันกรเข้าใจผิด ดังนั้นนโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยรัฐบาลพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จึงต้องดำเนินไปควยความระมัดระวัง ท่ามกลางความขัดแย้งของมหาอำนาจทั้งสองฝ่าย และภาวะคับขันของสถานการณ์สงครามในยุโรป และทำให้เป็นไปไม่ไคที่ไทยจะอยู่ตรงกลางระหว่างมหาอำนาจทั้งสองข้าง จนเอกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงไทคองลาวกับหลวงภาษาพิรัช รองกงสุลสยามเมืองป็นังวา³ "...เวลานี้เมืองไทยอยู่ใกล้ชีกกับเสือหลายตัวนัก ควรจะทำความสนิสนมกับสิงโตไว้จะเหมาะกว่า..."

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 1/178 เรื่องรายงานทูตและกงสุลกรุงลอนดอน.

² หนังสือที่ ก.42/2627 ลงวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 จากพระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี.

³ หนังสือฉบับที่ 65/319 ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2478 จากหลวงภาษาพิรัช รองกงสุลเมืองป็นัง ถึง รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ.

จากคำกล่าวของเอกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ คำว่า "เสียหลายตัว" คงหมายถึง สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น และคำว่า "สิ่งโต" คงหมายถึง อังกฤษ แสดงว่าอังกฤษเองก็ต้องการไทยไว้เป็นพันธมิตร¹ ไม่ต้องการให้ไทยสนิทสนมกับญี่ปุ่น ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่ไทยจะเป็นพันธมิตรทั้งกับอังกฤษและญี่ปุ่นในเวลาเดียวกัน การที่สนิทสนมกับอีกฝ่ายหนึ่ง ย่อมทำให้ฝ่ายตรงข้ามไม่พอใจ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากหลาย ๆ ด้านแล้วไทยมีแนวโน้มที่จะหันไปหาญี่ปุ่นมากกว่ามหาอำนาจตะวันตก เนื่องจากเคยถูกชาติมหาอำนาจตะวันตกข่มเหงอยู่เสมอมาโดยเฉพาะเรื่องดินแดน อย่างไรก็ตามใน พ.ศ. 2481 ก่อนเกิดมหาสงครามในยุโรปเพียงปีเดียวกงสุลอิตาลีประจำเมืองปิ้งไคติดอกหลวงภาษาพิริช รองกงสุลสยามเมืองปิ้งซอให้ภรรยาของเขามาอยู่ในเมืองไทย เนื่องจากได้รับแจ้งจากรัฐบาลอิตาลีว่า อิตาลีจะเข้ากับฝ่ายเยอรมัน และเขามีความมั่นใจว่า รัฐบาลไทยภายใต้การนำของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จะสามารถดำรงความเป็นกลางอยู่ได้ตามที่ได้ประกาศไว้ในกรณีเกิดสงครามขึ้น²

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่นนับวันยิ่งเพิ่มมากขึ้น และยังสถานการณ์ยิ่งคับขันในยุโรปมีมากขึ้น ทางฝ่ายต่างก็คุมเชิงกันอยู่ โดยญี่ปุ่นได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากเยอรมันอย่างเต็มที่ ก็ยิ่งเพิ่มความระแวงให้แก่อังกฤษมากขึ้น

¹ อังกฤษกำลังแสวงหาพันธมิตร เมื่อวิกฤติการณ์ทางการเมืองในยุโรปยิ่งคับขันยิ่งขึ้น และมีแนวโน้มว่าเยอรมันและอิตาลีจะก่อสงครามครั้งใหญ่ขึ้นอีกในเวลาอันใกล้

² หนังสือ ที่ น. 8050/2481 ลงวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2481 เรื่อง ไวซ์กงสุลสยาม ณ เมืองปิ้งไค รายงานการสนทนากับกงสุลอิตาลีประจำเมืองปิ้งไค จากหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

และรวมมาถึงไทยด้วยในฐานะที่สนิทสนมกับญี่ปุ่นเป็นพิเศษในขณะนี้ ญี่ปุ่นพยายามทุ่มเทความช่วยเหลือให้แก่ประเทศไทยอย่างเต็มที่ พระมิตร์กรมรักษา อัครราชทูตสยาม ณ กรุงโตเกียว ได้รายงานลับมาถึงรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น และความช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นจะให้แก่ไทยในกรณีที่ถูกต่างชาติคุกคามหรือรุกรานดังนี้¹

...อังกฤษกับญี่ปุ่นต่างฝ่ายต่างคุมเชลยกันอยู่ ฝ่ายอังกฤษไม่ไว้วางใจญี่ปุ่น เพราะอังกฤษก็ทราบอยู่แล้วว่า ญี่ปุ่นเป็นหัวหน้าของชาติเอเชียที่คิดจะขับไล่นักปฏิวัติชาวอังกฤษเป็นหัวหน้าอยู่... ฝ่ายญี่ปุ่นก็เกลียดอังกฤษอย่างที่สุดและถือว่าพวกอังกฤษเป็นศัตรูของผิวเหลืองทั้งหมด และที่มีการปั่นป่วนต่าง ๆ ในทวีปเอเชียนั้นก็เนื่องมาจากเพทุบาย (Machinations) ของอังกฤษ

ในประเทศเราที่วิวาทกันอยู่ว่าผู้รังคดียุคนี้จะชุมเห่ง เพราะฉะนั้นต้องคิดฟังบารมีญี่ปุ่น แลตามความเห็นของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกวาทาเราชาติที่คับขันแล้ว เราต้องได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นอย่างแน่นอน...

ในรายงานลับฉบับเดียวกันนั้น พระมิตร์กรมรักษา อัครราชทูตสยาม ณ กรุงโตเกียวได้อธิบายถึงเหตุผลหลายข้อที่ญี่ปุ่นจะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยอย่างแน่นอนกรณีถูกคุกคามและรุกรานจากต่างชาติว่า เป็นเพราะว่า

ก) ญี่ปุ่นถือว่าประเทศไทยเป็นประตูคานหน้าแห่งบูรพทิศ ถ้าประตูพังลงไปแล้ว ประเทศบูรพทิศทั้งหลายก็จะเคี้ยวครอน แม้กระทั่งญี่ปุ่นเองก็จะได้รับความลำบากด้วยเนื่องจากญี่ปุ่นประเทศเดียวไม่สามารถที่จะเป็นศูนย์กลางและรักษาบูรพทิศทั้งหมดได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากประเทศไทยเป็นสำคัญ

ข) ญี่ปุ่นส่งสินค้าเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยมาก ประเทศไทยจึงมีผล-

¹ หนังสือลับ ที่ 514/2478 ลงวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 จากอัครราชทูตสยาม ณ กรุงโตเกียว ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (economic interest) คอญี่ปุ่นอย่างมหาศาล

ค) ชาวญี่ปุ่นในเวลานั้นนิยมและรักใคร่คนไทยเหมือนน้องและยกย่องคนไทยเหนือชาติอื่น ๆ ทั้งหมด จะเห็นได้ก็ในการปฏิบัติของพวกญี่ปุ่น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกนักเรียนญี่ปุ่นที่ให้แก่ักเรียนไทย ยังผลทำให้พวกคนจีนและฟิลิปปินโนพากันไม่พอใจ เคยมีนายตำรวจลับของญี่ปุ่นเคยมาเล่าให้หูคนไทยฟังว่า สามารถจับคนจีนและฟิลิปปินโนได้หลายครั้งที่ไคโดงนามเป็นสัญชาติไทยตามโฮเต็ล

ง) มีพลเมืองญี่ปุ่นจำนวนมากที่ถือพุทธศาสนา เช่นเดียวกับในประเทศไทย และในขณะที่ญี่ปุ่นกำลังมีการแข่งขันทางศาสนา และพลเมืองญี่ปุ่นก็ทราบเป็นอย่างดีว่าประเทศสยามทั้งประเทศนับถือพุทธศาสนา เช่นเดียวกับตน

อย่างไรก็ตามว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจะดำเนินไปโดยดียิ่งขึ้นที่มีบทบาทกลางบรรยากาศของความตึงเครียดทางการเมืองและสถานการณ์ของโลก ก็ในช่วงระยะที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความไม่เข้าใจกัน ซึ่งก็เป็นระยะเวลาอันสั้น สาเหตุก็คือการกล่าวสุนทรพจน์ของ พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม ซึ่งแสดงทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันสิ้นปี พ.ศ. 2479 ซึ่งได้กล่าวพาดพิงถึงญี่ปุ่นและอังกฤษ ตามรายงานที่หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เสนอให้ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีทราบ ดังนี้

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 14/89 เรื่องเดิม

ที่ น. 1842/2480

กระทรวงการต่างประเทศ

14 พฤษภาคม พ.ศ. 2480

เรื่อง สุนทรพจน์ของรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม ซึ่งแสดงทางวิทยุกระจายเสียง
เมื่อวันสิ้นปี พ.ศ. 2479

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เรียบน นายกรัฐมนตรี

... ความสุนทรพจน์นี้จะทำให้สัมพันธ์ไมตรีระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษตั้งเครียดไปได้
ในการที่กล่าวถึง ญี่ปุ่นว่าจะยึดฮ่องกงและสิงคโปร์และกอการไม่สงบขึ้นที่สิงคโปร์
อีกประการหนึ่งตามสุนทรพจน์นั้นแสดงว่า สยามจะเป็นปฎิบัติกับญี่ปุ่นและจักรวรรดิ
ที่ญี่ปุ่นเสียใจว่า การรื้อรถที่ญี่ปุ่นก็ดี และการส่งนักเรียนไปเรียนที่ญี่ปุ่นก็ดี
เพื่อที่จะเป็นศัตรูกับญี่ปุ่น...

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

หลวงประดิษฐมนูธรรม

การกล่าวสุนทรพจน์ของ พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
กลาโหมในครั้งนั้นก่อให้เกิดความขุ่นข้องใจกับฝ่ายญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก จนจักรวรรดิญี่ปุ่น
ประจำกรุงเทพฯ ได้ขอเข้าพบหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง-
ประเทศเพื่อสอบถามเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่ในขณะนั้นเป็นเวลา หลวงประดิษฐมนูธรรมอยู่
ในระหว่างลาราชการเพื่อพักผ่อน และได้ให้ พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงกลาโหมรักษาการแทน ดังนั้นจักรวรรดิญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ จึงได้เจรจากับ
พันเอก หลวงพิบูลสงคราม ผู้กล่าวสุนทรพจน์ ปรากฏว่าทั้งสองฝ่ายเจรจากันด้วยดี
จนฝ่ายญี่ปุ่นไม่คิดใจ เนื่องจาก พันเอก หลวงพิบูลสงครามได้บอกแก่จักรวรรดิญี่ปุ่น
ประจำกรุงเทพฯ ว่า จะได้แสดงสุนทรพจน์ทางวิทยุกระจายเสียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง ใน
วันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2480 เพื่อแก้ความเข้าใจผิดในสุนทรพจน์เดิม

ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่าง 2 ชาติ ได้ดำเนินต่อไปจนถึงสิ้นสมัยการเป็น
นายกรัฐมนตรีของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481
จนกระทั่ง พันเอก หลวงพิบูลสงคราม ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนสืบมา -

หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรี ได้เสนอให้นายกรัฐมนตรีคนใหม่ พิจารณากระจายเสียงเรื่องนโยบายการต่างประเทศ แต่ได้รับคำตอบตามหนังสือ ที่ จ. 412/2482 จากหลวงอรรถดสารประสิทธิ์ รัชการแทนเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2482 ว่า ยังไม่ถึงเวลา เพราะการแก้ไขข่าวในต่างประเทศนั้นสำคัญ และในที่สุดรัฐบาลไทยภายใต้การนำของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายหลังจากถูกทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกแถบจังหวัดชายทะเลทางภาคใต้ของประเทศ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เพื่อขอผ่านไปตีพม่า

ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่า ความขัดแย้งทางการเมืองและผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่นส่งผลกระทบต่อกระเทือนมาถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในสมัย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4. ผลกระทบจากความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นต่อประเทศไทย

ผลกระทบจากความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศไทย สมัย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2476-2481) มีลักษณะ เช่นเดียวกับความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษ แตกต่างกันตรงที่ว่า สหรัฐอเมริกาไม่มีอาณานิคมหรือผลประโยชน์ในภูมิภาคส่วนนี้มากเท่ากับอังกฤษเท่านั้น เพราะฉะนั้นท่าทีและนโยบายของสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น จึงมิได้ขัดแย้งกันที่เหตุผลทางการเมือง แต่ขัดแย้งกันที่นโยบายเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งสหรัฐอเมริกาพยายามเปิดการค้าในจีนให้กว้างขวางออกไป นอกจากนี้ก็เกี่ยวกับผลประโยชน์การค้าขาย

¹ หนังสือฉบับ ที่ 6/2482 ลงวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2482 เรื่อง เสนอความเห็นให้นายกา พุทกระจ่ายเสียงเรื่อง นโยบายการต่างประเทศ จากหลวงวิจิตรวาทการ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ระหว่าง 2 ประเทศ ดังนั้นผลกระทบจากความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาที่
 คอไทยจึงน้อยกว่า สำหรับเรื่องนี้ พระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
 การต่างประเทศ ได้รายงานลับให้ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีทราบ
 ตามรายงานของ หม่อมเจ้าคำร้สคำรงค์ อัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน ลงวันที่ 28
 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 เกี่ยวกับความเป็นไประหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาว่า¹ นาย
 โทกิ ฮีโรตา (Mr. Koki Horota) เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น กับนาย
 คอร์ดล ฮัลล์ (Mr. Cordell Hull) เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐ-
 อเมริกา ได้มีการแลกเปลี่ยนหนังสือกันมีใจความว่า ทั้งสองฝ่ายมีความจำนงที่จะรักษา
 และส่งเสริมมิตรภาพซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ตาม ในระยะนั้นท่าทีแห่งความไม่พอใจที่ญี่ปุ่นมีต่อสหรัฐอเมริกา
 นอกจากสหรัฐอเมริกาไม่เห็นด้วยกับนโยบายของญี่ปุ่นเกี่ยวกับจีนแล้ว ญี่ปุ่นยังน้อยใจที่ไม่
 อาจปรับปรุงกองทัพเรือได้เท่าเทียมสหรัฐอเมริกา² เนื่องจากมีข้อตกลงบังคับไว้ ซึ่ง
 หม่อมเจ้าคำร้สคำรงค์ อัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน ได้รายงานเหตุการณ์ในระยะ
 นี้ว่า ทางยุโรปคิดว่าญี่ปุ่นจะรบกับสหรัฐอเมริกา ส่วนทางสหรัฐอเมริกานั้นเข้าใจว่า
 ญี่ปุ่นจะรบกับสหภาพโซเวียต รวมทั้งนโยบายต่างประเทศและผลกระทบที่มีต่อประเทศไทย
 ดังรายงานลับ ลงวันที่ 28 มีนาคม 2476 ดังนี้³

¹ หนังสือลับ ที่ ก.38/2242 ลงวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 จากอัครราช-
 ทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน ถึง พระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง-
 ประเทศ

² หนังสือลับ ที่ 974/2477 ลงวันที่ 8 มิถุนายน 2477 จากพระยาสุพรรณสมบัติ
 อัครราชทูตสยาม กรุงลอนดอน ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

³ สำนักเจ้าธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 4/178 ปีก 1 เรื่อง รายงานอัครราชทูต
 สยามกรุงวอชิงตัน

ฉบับที่ 189/604/76

สถานทูตสยามกรุงวอชิงตัน

28 มีนาคม พ.ศ. 2476

อัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน เรียน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
 ความที่กระทรวงการต่างประเทศ สั่งให้ข้าพเจ้าควบคุมเชิงคูกิจการซึ่งดำเนิน
 ระวางนา ๆ ประเทศ แลว่าไหรายงานทางโทรเลข กับว่า ในเหตุการณ์ที่เกิด
สงครามให้รักษาความเป็นกลางไว้

... อนึ่งในหนังสือพิมพ์นิวยอร์ก ไทมส์ จะนับวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าได้เห็นข่าวเกี่ยวกับ
 กับเมืองไทยว่า ญี่ปุ่นมุ่งแกแฉ่คองก๊กในการตั้งฐานทัพเรือที่สิงคโปร์ โดยจะออก
 ทูตคนไทยใหญ่คดของศักดิ์คอคคดกระบี่

ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2476 หนังสือพิมพ์นิวยอร์ก ไทมส์ ได้ลงเรื่องญี่ปุ่น
 กับการสงครามอีกถึง 3 เรื่อง เรื่องหนึ่งว่า คัดเอามาจากบทความเรื่อง สถาน
 การของโลก เขียนโดย นายองรีซ คัสสะริลด์ ซึ่งสรุปความไควว่า ญี่ปุ่นกำลังมุ่ง
 รวบรวมลาคูสินค้าในเมืองจีนกับจัดตั้งฐานกำลังรบตามภาคพื้นทวีปเอเชีย และเท่าที่
 พู่ว่ามาแล้วก็ปรากฏผลสำเร็จในวันใดวันหนึ่งในไม่ช้า ประเทศสหภาพสหรัฐอเมริกาจำ
 คองไซก่าตั้ง เพื่อรักษาไปลิตีการเปิดประเทศสำหรับลาคูสินค้าประเทศจีน... อีก
 เรื่องหนึ่งเขียนโดย นายฮิวท ไบแยส ว่าฟังถึงเรื่องญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียต อาจ
 จะรบกันในเร็ว ๆ นี้ (เกี่ยวกับปัญหาการสร้างทางรถไฟในแมนจูโกด และแมนจูโกด
 มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดทางทหาร สำหรับญี่ปุ่นเหมือนกับในเหตุการณ์ที่จะเกิดวิวาท
 รบพุ่งกับรัสเซีย)

... เรื่องหนึ่งพิมพ์ที่ลอนดอนมีความว่า เมืองสิงคโปร์เต็มไปด้วยจารุบุรุษญี่ปุ่น
 กับว่าญี่ปุ่นกำลังแสวงหาทางที่จะตั้งฐานทัพเรือในเมืองไทย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

หม่อมเจ้าคำรัสคำรงค์

การที่ญี่ปุ่นพยายามรวมการค้าในจีนแต่ผู้เดียว และพยายามขับไล่อิทธิพลชาว
 ตะวันตก และการเสริมสร้างแสนยานุภาพทางทะเลยอมกระเทือนสหรัฐอเมริกา
 โดยตรง และการที่มีข่าวเกี่ยวกับไทยทำนองว่า ไทยจะเป็นฐานทัพเรือของญี่ปุ่น และ
 ญี่ปุ่นจะลงทุนให้ไทยชุกคดของศักดิ์คอคคดกระบี่นั้น อังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งมีผลประโยชน์อยู่ใน

ภูมิภาคนี้ยอมไม่พอใจอย่างยิ่ง ต่างกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นชาติใหญ่ แต่กลับใช้ความพยายามที่จะเข้าใจการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยซึ่งเป็นชาติเล็กที่พยายามจะรักษาความเป็นปึกแผ่นภายในประเทศ ความเป็นเอกราชและความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศ ตามที่รัฐบาลได้แถลงไว้ต่อสภาในการที่จะยึดหลัก 6 ประการ ในการบริหารประเทศ รวมทั้งความจำเป็นที่ไทยต้องหันไปคบค้าสนิทสนมกับญี่ปุ่นด้วย

ในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2477 โฆษกของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้แถลงนโยบายของญี่ปุ่นเกี่ยวกับประเทศจีนในทำนองที่เรียกว่า "Hands off China Policy"¹ หรือ "Monroe Doctrine" สำหรับทวีปเอเชีย

อย่างไรก็ตาม ในรุ่งขึ้นกระทรวงการต่างประเทศรัฐบาลกรุงนานกิงโดยทางสถานทูตจีน ณ กรุงวอชิงตัน ได้คัดค้านขอแถลงนโยบายของญี่ปุ่นที่วางตัวเป็นผู้พิพากษาสันติภาพในภาคบูรพาทิศไกล ทั้งแนตติขิของรัฐบาลจีนในเรื่องที่จะสั่งซื้อเครื่องบินรบและจ้างที่ปรึกษาชาวต่างประเทศรวมทั้งช่างเทคนิค นอกจากนี้สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือจีนตั้งโรงงานทำเครื่องบินขึ้น ทำให้ญี่ปุ่นประกาศคัดค้านอย่างรุนแรงว่า เป็นการทำลายสันติภาพในภูมิภาคตะวันออกไกลซึ่งญี่ปุ่นยอมไม่ได้²

ในวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2477 หนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกาดลงข่าวว่า รัฐบาลอังกฤษได้ทำบันทึกความทรงจำ (Memorandum) เพื่อส่งให้แก่รัฐบาลญี่ปุ่นที่ทักท้วง

¹ หนังสือฉบับที่ ก. 65/5463 ลงวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2477 จากพระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอก พระยาพหล-พหลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี (ห้ามรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากพวกนิวาชา)

² เนื่องจากก่อนหน้านั้นสหรัฐอเมริกาได้ขายเครื่องบินให้แก่จีนเฉพาะ พ. ศ. 2476 เป็นเงินถึง 2,763,533 เหรียญสหรัฐ

ในข้อที่ญี่ปุ่นมีความรับผิดชอบตามสัญญาระหว่าง 9 ประเทศที่จะรักษาอิสรภาพ และความ
เป็นเอกราชของประเทศจีนอยู่ด้วยชาติหนึ่ง... ก็มีความตอนหนึ่งกล่าวพาดพิงมาถึง
ประเทศไทย เกาะฟิลิปปินส์ คัทซ์ อีสต์ อินดีส (Dutch East Indies) และอินเดีย
ว่ามีส่วนรับผิดชอบในการรักษาสันติภาพในทวีปเอเชียภาคตะวันออกด้วย และในวันที่ 25
เมษายน กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกากำลังดำริเตรียมที่จะทำข้อตกลงด้าน
นโยบายของญี่ปุ่นด้วย

ในวันที่ 28 เมษายน ญี่ปุ่นแถลงว่า ญี่ปุ่นสนับสนุนหนังสือสัญญาระหว่าง 9
ประเทศ และนโยบายเปิดประตูค้าในเมืองจีน ทั้งไม่มีความมุ่งหมายที่จะขัดขวางการค้า
ขายในเมืองจีนเลย และในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 หนังสือพิมพ์และประชาชน
ญี่ปุ่นแสดงความไม่พอใจในคำแถลงการณ์ของสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตามผู้นำญี่ปุ่นเอง
ก็ได้แถลงออกมาว่า ญี่ปุ่นไม่ต้องการทำสงครามกับสหรัฐอเมริกา เพราะญี่ปุ่นมีการค้ากับ
สหรัฐอเมริกาถึงร้อยละ 60

สำหรับประเทศคู่สงครามที่จะเกิดขึ้นระหว่างประเทศใดกับประเทศใด และ
ประเทศใดจะช่วยประเทศใดในการทำสงครามนั้น เป็นปัญหาสำหรับการดำเนินนโยบาย
ต่างประเทศและการตัดสินใจของรัฐบาลไทยมาก และทำให้ไทยต้องตกอยู่ในฐานะลำบาก
เนื่องจากในขณะนั้นนอกจากอังกฤษและฝรั่งเศสแล้ว ยังมีญี่ปุ่นที่มีอิทธิพลในเมืองไทย ซึ่ง
ทั้ง 2 ฝ่ายเป็นศัตรูต่อกัน ความรายงานลับของพระบวรเสนาหา อุปทูตผู้รักษาราชการแทน
ทูต ณ กรุงปารีสฝรั่งเศส ที่มีมาถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่
1 มิถุนายน พ.ศ. 2477 มีใจความว่า¹

¹ หนังสือลับ ที่ 639/2477 ลงวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2477 จากพระบวรเสนาหา
อุปทูตผู้รักษาราชการแทนทูต ณ กรุงปารีส ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

14 พฤษภาคม นิวยอร์ก เฮอร์ลด์ ทริบูน ลงข่าวอีกว่า กรุงเทพฯตั้งชื่อเรือรบ 30 ลำจากประเทศญี่ปุ่น ประเทศสยามส่งนายทหารเรือไปฝึกหัดในเรือญี่ปุ่น และตั้งกองสลักพิมพ์ที่เมืองโกเบี และนาโกยา ในวันเดียวกันนั้นหนังสือพิมพ์อีวีนิงสตาร์ (Evening Star) ลงความว่า เห็นบรรณวิธิการเสียดูตีเปรียบเทียบประหนึ่งว่า กรุงเทพฯจะเดินตามบุพพทิศประเทศเกาหลีและญี่ปุ่น และประเทศญี่ปุ่นนั้นกว่าถึงเวลาอันเหมาะที่จะใช้เส้นทางนั้นในขณะที่ประเทศในยุโรปต้องกังวลอยู่กับกิจการของชาติ

17 พฤษภาคม ชาวเจ้าโตโทร เลขปฏิเสชชาวต่าง ๆ วาปราศจากมูลความจริง และโคบอกรัหวหนาแผนกบุรพทิศไกลในกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา นโยบายของรัฐบาลสยามนั้นมุ่งแต่ทำสัมพันธไมตรีให้สนิทชิดกับทุกประเทศที่มีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ไม่โคทำสัมพันธไมตรีจะเพาะประเทศใดประเทศหนึ่งเลย

ชาวเจ้ามีหนังสือแจ้งความนี้ไปยัง นายฮอร์นแบคแล้ว นายวิลเลียม ฟิลลิปส์ รองหัวหน้ากระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา มีหนังสือตอบมาว่า นโยบายของรัฐบาลสยามนั้นก็มีลักษณะเดียวกันกับนโยบายของสหปาลีรัฐอเมริกา...

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกายังขึ้นอยู่กับการเมืองของพรรคการเมือง 2 พรรคใหญ่ในประเทศนั้นด้วย เนื่องจากพรรคเดโมแครตกับพรรครีพับลิกันแนวนโยบายในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และเศรษฐกิจแตกต่างกันจนเด่นชัด ดังรายงานที่พระยาอภิบาลราชไมตรี อัครราชทูตสยามกรุงวอชิงตันมีมาถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2479 ดังนี้¹

...หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีของเราที่ลงนามกับสหปาลีรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. 2463 นั้น โคทำกันในระยะบอบเดโมแครต สมัยประธานาธิบดีวิลสัน รู้สึกว่าพวกเดโมแครตออกจะเห็นอกเห็นใจและเอ็นดูประเทศเล็กอยู่มาก โคมีนโยบายรักษาไมตรีอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน (Good neighbour) ซึ่งเป็นผลดีแก่เรา หากระบอบการเมืองจะตกอยู่ในอำนาจของพรรครีพับลิกัน ใน พ.ศ. 2480 ชาวเจ้า

¹ หนังสือลงวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2479 เรื่อง การเมืองสหปาลีรัฐอเมริกา จาก พระยาอภิบาลราชไมตรี ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

...หากเกิดสงคราม สงครามคงเกิดมาจากเยอรมันหรือญี่ปุ่นเท่าที่สันนิษฐานได้ตามเหตุผลและกรณีแว่กุดอมู ถ้าจะเกิดก็คงเกิดเป็นจากเยอรมันหรือฝรั่งเศส หรือมีฉนั้นรัสเซียและญี่ปุ่น ถาวรส์เซียรบญี่ปุ่นจริง ๆ เป็นปัญหาว่าใครจะเขาขวางใครเพราะว่า อังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา มีผลประโยชน์ในประเทศจีนมาก คงจะไม่ปล่อยให้ญี่ปุ่นชนะรัสเซียแล้วเขามามีอิทธิพลแค่นี้ในจีน...

สำหรับท่าทีของประเทศไทยต่อการเข้าร่วมกับฝ่ายใดในกรณีที่เกิดสงครามขึ้นนั้น เป็นที่คาดหมายของต่างประเทศและหนังสือพิมพ์ต่างชาติว่า ประเทศไทยคงจะถูกดึงให้เข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในกรณีญี่ปุ่นทำสงครามกับประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์หลายฉบับในสหรัฐอเมริกาได้ลงข่าวเกี่ยวกับประเทศไทยในทำนองว่า อิทธิพลของญี่ปุ่นมีเพิ่มขึ้นในประเทศสยาม ซึ่งเรื่องนี้กระทรวงการต่างประเทศได้ให้ หม่อมเจ้าคำรพคำรงค์ อัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตันได้จัดการแกข่าวต่าง ๆ ที่ไม่คงงามที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นแล้ว¹ ดังรายงานจากหม่อมเจ้าคำรพคำรงค์ อัครราชทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน ที่มีมาถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 ว่า²

...เมื่อ 13 พฤษภาคม หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น นิวยอร์ก ไทมส์, นิวยอร์ก เฮราลด์ ทริบูน และวอชิงตันโพสต์ ได้ลงข่าวคล้าย ๆ กันว่า ประเทศเพื่อนบ้านของเราตกใจมากที่ญี่ปุ่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรามากขึ้น โจทย์กันว่า กรุงสยามได้ทำหนังสือสัญญาพิเศษกับประเทศญี่ปุ่น ฉะนั้นเป็นข่าวที่ไม่คอยดีสำหรับประเทศสยามนัก

¹ หนังสือ ที่ น. 3293/2478 ลงวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 เรื่อง อัครราชทูตสยามกรุงวอชิงตัน จัดการแกข่าวต่าง ๆ ที่หนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกานำมาลงเกี่ยวกับสยามและญี่ปุ่น จาก พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 4/178 ปีก 1, เรื่องเดิม

ยังทายเป็นที่ถกเถียงว่าความมุ่งหมายของพวกทรีบีลีแคนจะดำเนินนโยบายรักษาไมตรีอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน (Good neighbour) ทั่วไปหรือไม่ เพราะนโยบายของรัฐบาลเพื่อบำรุงเศรษฐกิจของประเทศโดยวิธีถอยทีถอยคอบุแทนซึ่งกันและกัน หรือโดย Triangular Trade นั้นใญ่ถูกพวกทรีบีลีแคนตีความว่า ทำให้ผลประโยชน์ของประเทศเสื่อมลง

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบ พระยาภิรมย์ภักดี ๗ พุศกับข้าพเจ้าถึงเรื่องแก้สัญญาว่านาเสียคายที่ทานโคเห็นดูยแล้ววว่าควรจะแก้ไขขอมุขชาคแต่แล้วก็เงียบไป พระยาภิรมย์ภักดีว่า เมื่อโคไปล่อยให้เวลาดูวงดูเลยเนินชาเสียคังนี้แล้ว จะยกเรื่องขึ้นพูดกันใหม่จะสำเร็จหรือไม่ ๆ ทูราบู ถ้าโคทำเสียแต่เมื่อเราโคทำความเข้าใจกันไว้แล้ว มันก็คังเสร็จกันไปแล้ว ข้าพเจ้ากล่าววว่า รัฐบาลสยามเห็นจะโคพิจารณาใหม่ ในรอใจงเมื่อถึงเวลาเจรจาแก้สัญญาทั่วไปกันใหม่ นี้เป็นความเห็นของข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าไม่ทราบนโยบายอย่างไร พระยาภิรมย์ภักดีว่า การแก้ไขสัญญาทั่วไปใหม่นั้น ควรจะโคเริ่มทำกันแล้ว จะเป็นประโยชน์แกสยาม ข้าพเจ้าตั้งเกตุว่า พระยาภิรมย์ภักดีก็ไมแนใจเหมือนกันว่า พวกโคโคแครคจะโคดำรงตำแหน่งต่อไปหรือไม่...

คั้งนั้นก่อนสงครามโลกหรือในตอนปลายสมัยของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา มีพันธภาพระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาได้เพิ่มพูนความสัมพันธ์ชั้นและคั้งเครียด¹ ยิ่งขึ้นกว่าสมัยก่อน ๆ คั้งแต่มีการครองทำสนธิสัญญาพันธมิตรการค้าและการเดินเรือใน พ.ศ. 2480 แล้ว สหรัฐอเมริกามีความสนใจในความพยายามของรัฐบาล พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ในอันที่จะสถาปนาอำนาจอิทธิพลอย่างสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในประเทศ จนกระทั่งสันนิษฐานการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของท่าน พลตรี หลวงพิบูลสงครามได้ดำเนินนโยบายไปทางอุปถัมภ์มากขึ้น ส่วนสหรัฐอเมริกาพยายามเจรจาเพื่อมีให้ไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศสทำสงครามคอกัน แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ

¹ สุจิตรา วุฒิสถียร (ชูแปล), "สัมพันธ์ไทย-อเมริกันระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง," ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา หนังสือแปลชุด "นวัตน์" เล่มที่ 25 (พระนคร : แพรพิตยา, พ.ย. 2519), หน้า 241.

5. ปัญหาการชุกคอคอดกระ¹

การชุกคอคอดกระซึ่งเป็นบริเวณที่มีเนื้อที่แคบที่สุดของประเทศไทย ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร และอำเภอกะบุรี จังหวัดระนอง² เชื่อมอ่าวไทยและทะเลจีนใต้กับมหาสมุทรอินเดีย เพื่อเส้นทางเศรษฐกิจและย่นระยะเวลาในการเดินทาง ได้มีการยกปัญหาขึ้นมาพิจารณาหลายครั้งหลายหนแล้ว ตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ยังไม่ได้มีการลงมือชุก เนื่องจากปัญหาและสาเหตุสำคัญ 2 - 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เป็นปัญหาทางด้านความเป็นปึกแผ่นของเนื้อที่ประเทศจะถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนในบริเวณคาบสมุทรมมาลายูตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปจนถึงยะลาและนราธิวาส หรือดินแดน 14 จังหวัดภาคใต้ จะอยู่ในภาวะล่อแหลมต่อการตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษอย่างมาก

ประการที่สอง เป็นปัญหาเงินทุนที่จะใช้ในการชุก เนื่องจากเป็นงานใหญ่ที่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก การที่จะให้ต่างชาติมาลงทุนย่อมเสี่ยงต่อการขยายอิทธิพลทางการเมืองเขามายังประเทศไทยที่จะแฝงเข้ามาในรูปความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ

ประการสุดท้าย เมื่อมีการกล่าวถึงการชุกคอคอดกระมักจะได้รับคำคัดค้านจากอังกฤษซึ่งควบคุมมาลายู สิงคโปร์ และช่องแคบมะละกาอย่างรุนแรง เนื่องจากดินแดนดังกล่าวจะได้รับความกระทบกระเทือนอย่างแน่นอนถ้าตัดเส้นทางการค้าและคมนาคมให้

¹ คุรายละเอียดยเพิ่มเติมจาก ณะอบ จึงแสงสถิตย์พร, ปัญหาการชุกคอคอดกระ (พ.ศ. 2394 - 2462) (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520).

² ราชบัณฑิตยสถาน อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์บริษัทคณะช่างจ่ากัฏ, 2506 - 2507), หน้า 8.

เปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ผลประโยชน์ที่จะได้รับย่อมลดลงอย่างมาก อังกฤษจึงพยายามคัดค้านตลอดมาในปัญหานี้ ซึ่งประเทศไทยในขณะนั้นก็ยังไม่มีการตั้งเพียงพอกที่จะคัดค้านหรือไม่เชื่อฟังข้อเสนอของอังกฤษได้ เนื่องจากเป็นการเสี่ยงต่อความเป็นเอกราชของประเทศ ฉะนั้นปัญหาการชุกคอคอดกระจึงยึดเยื้อมาจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้านเมืองเป็นประชาธิปไตย แต่ในสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งเป็นสมัยแรกเริ่มของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลมีปัญหาที่จะต้องดำเนินการมากจึงไม่มีเวลาที่จะพิจารณาถึงเรื่องนี้ มาถึงสมัย พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้มีการฟื้นฟูโครงการชุกคอคอดกระขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง เมื่ออังกฤษทราบข่าวปรากฏว่าอังกฤษยังคงยืนยันท่าทีอย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง พระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้รายงานท่าทีของอังกฤษต่อ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีว่า ได้รับหนังสือของสถานกงสุลไทยเมืองสิงคโปร์ ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2476 รายงานว่า¹ "...อังกฤษพยายามป้องกันไม่ให้ไทยคิดชุกคอคอดกระ โดยอ้างว่าจะได้ประโยชน์ไม่คุ้มกับที่เสีย..."

สำหรับหนังสือของพระมित्रกรรมรักษา กงสุลไทยประจำเมืองสิงคโปร์ที่มีมาถึงพระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2476 เกี่ยวกับบทบาทของอังกฤษต่อชาวการชุกคอคอดกระ มีดังนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หนังสือ (ฉบับ) ที่ ก.11/834 ลงวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2477 จาก พระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

ฉบับ

ที่ 1631/2476

สถานกงสุลเยเนอราลสยาม ณ สิงคโปร์¹

23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476

กงสุลสยามถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

.....
เรื่องการคัดค้านที่คัดค้านครั้งนี้ตามที่ผู้ส่งเอกสารกล่าว อังฤษเอาใจใส่เสียจริง ๆ ในอันที่จะหาทางพุดป้องกันไว้ไม่ให้สยามคิดจัดทำแทนที่จะพุดตรง ๆ ว่า สยามคัดค้านที่คัดค้านจริงแล้ว สิงคโปร์จะตองตามเป็นการเสียประโยชน์ของอังฤษนั้นหาพุดไม่ กลับพยายามชี้แจงว่า สยามทำดังแล้วก็ไม่มีการทำอะไรนอกจากใดไม่ยอมเสียและเป็นไปตามความตองการของฝรั่งเศสที่หวังจะให้อินโดจีนเจริญเท่านั้น

อนึ่ง ในเรื่องคัดค้านนี้ ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวพิเศษทางลับว่า ในการที่เซอร์ซีซิล เกลเมนต์ไปเยี่ยมบ้าน ณ ประเทศอังฤษครั้งนี้ ก็เพื่อจะตีแจจความคืดเห็นกระทรวงอังฤษให้พุดหาเรือสิงคโปร์ไม่ให้เป็นฟรีพอร์ตต่อไป นับว่า ขุนไคทราบข่าวนี้แล้วไม่พอใจ ถ้าอังฤษให้พุดสิงคโปร์ให้เป็นฟรีพอร์ตแล้ว ประเทศสยามคงไม่นิ่งเฉยจะตองคัดค้านเมื่อฉนี้แล้ว หาเรือกรุงเทพก็จะแยงสินค้าของสิงคโปร์หมด แล้วคอยคู้ว่าสิงคโปร์จะเป็นอย่างไร

ควรมีควรรแล้วแต่จะโปรด
พระมิตรภรรยาภักษา

ส่วนข่าวที่พระมิตรภรรยาภักษา กงสุลไทย ณ เมืองสิงคโปร์ คัดส่งมาให้ รัฐบาลไทย โดยคัดมาจากหนังสือสเตรทไทมส์ ฉบับวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2477 ได้ความสำคัญดังนี้

เซอร์ซีซิล เกลเมนต์ พุดถึงว่าถ้าหากการขุดคลองที่คัดค้านสำเร็จ ในอนาคต ขางหนานี่เมืองบาเล็มบั้ง หมูเกาะโมลุกกะ เมืองปีนัง และสิงคโปร์ ซึ่งเคยเป็นที่สนใจและมีชื่อเสียงโดงดังมากกว่าสทวรรษจะถูกลืมไว้กับอดีต เส้นทางคมนาคมทางอากาศระหว่างยุโรปไปจีนและอินโดจีนจะไม่แหวะลงที่ปีนังและสิงคโปร์ แต่จะมุ่งไป

1 สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 8/178 ปีก 1 เรื่อง กงสุลเมืองสิงคโปร์
2 ผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ของอังฤษ

ที่สยามทั้งทางเรือและทางอากาศ โดยคอคอดกระจะกลายเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าสายใหม่ ยิ่งมูลนิธิผลประโยชน์ทางการค้าและประชาชนของสิงคโปร์และปีนังเสียหายอย่างใหญ่หลวง นอกจากนี้เส้นทางที่ไปยังเมืองจีนซึ่งเคยผ่านสิงคโปร์และเวียตนามก็จะหมดความหมาย โดยเส้นทางจากคอคอดกระ - กรุงเทพฯ - พม่าตอนใต้จะเขามาแทนที่ โครงการขุดคอคอดกระในระยะแรกนั้นเป็นของฝรั่งเศส¹ โดยมีความคิดที่จะขุดระยะทางจากฝรั่งเศสมายังไซ่ง่อนเมืองอาณานิคมในเอเชีย แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปฝรั่งเศสตระหนักว่า การขนส่งทางอากาศใดที่ให้ความสำคัญยิ่งขึ้น การขุดคลองไม่ได้รับประโยชน์มากเท่าที่ควร ฝรั่งเศสจึงไม่สนใจจะขุดคลองที่คอคอดกระ เพราะประโยชน์ไม่มากพอกับที่เสีย

ดังนั้น ความที่อังกฤษต้องการรักษาผลประโยชน์ของตนอย่างออกนอกหน้า² จึงทำให้อังกฤษพยายามดำเนินการทุกวิถีทางที่จะขัดขวางการขุดคลองที่คอคอดกระอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะดำเนินการทางการเมือง หรือการใช้กำลังข่มขู่คุกคามต่อประเทศไทย โดยในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2477 อังกฤษได้เริ่มซ้อมรบที่สิงคโปร์ โดยให้กองทัพเรือซอมเข้าโจมตีและยกพลขึ้นบก กำหนดเวลาซ้อม 5 - 7 วัน นับเป็นการซ้อมรบเพื่อแสดงแสนยานุภาพทางกำลังครั้งใหญ่ของอังกฤษในภูมิภาคนี้ โดยมีกองเรือรบอังกฤษ 40 ลำ ประกอบด้วย เรือบรรทุกเครื่องบิน 2 ลำ ชื่ออีเกิลและเฮียส์ เรือลาดตระเวน -

¹ ความสนใจของชาติตะวันตกในการขุดคอคอดกระมีมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411) โดยอังกฤษเสนอโครงการขุดคอคอดกระใน พ.ศ. 2399 อังกฤษขอขุดใน พ.ศ. 2401 ฝรั่งเศสขอขุดในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และอังกฤษและฝรั่งเศสขอขุดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยขอสัมปทานขุดคลองผ่านคอคอดกระในนามของนายเปอร์คินันด์ เดอ เดสเซปส์ ในกลาง พ.ศ. 2425.

² ต่างกับฝรั่งเศส ซึ่งไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าเทียมจากการขุดคอคอดกระ มีแต่ได้ประโยชน์

Country Class ระวังขั้นต่ำ 10,000 ตัน หลายน้ำ เรือพิฆาต 2 ชุด คือ ชุด W และ D และเรือค้ำน้ำ 10 ลำ เป็นที่น่าสังเกตว่า การขอมรบททางเรือของอังกฤษครั้งนี้ เป็นการกระทำอย่างแรงควมมาก หลวงวุฒิสาร เนตินิติ กงสุลสยามประจำสิงคโปร์คนใหม่ตั้งข้อสงสัยว่า¹ การกระทำของอังกฤษก็เพื่อจะขอมรบประชันกับการขอมรบของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นพันธมิตรของไทยและกำลังแผ่ขยายอิทธิพลมายังภูมิภาคนี้เช่นเดียวกัน โดยอังกฤษได้เรียกเรือรบที่อยู่ท่าเกาะมอลตามาค่วย โดยอ้างเหตุผลว่า เพื่อมาเปลี่ยนกับกองทัพเรือทะเลจีน นอกจากนี้ได้มีการจับกุมตัวจระเข้ญี่ปุ่นที่สิงคโปร์ได้ 4 คน ซึ่ง 1 ใน 4 คน คือ นิชิบูรา ซึ่งต่อมาได้กินยาตายไปก่อนจะทำการสอบสวน กงสุลไทยประจำสิงคโปร์ตั้งข้อสังเกตว่า การเมืองระหว่างประเทศจะเข้าสู่ภาวะตึงเครียด

ต่อมาได้มีรายงานราชการลับ ลงวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2477 จากหลวงวุฒิสาร เนตินิติ กงสุลไทยประจำเมืองสิงคโปร์ ใตส่งรายงานมายัง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เกี่ยวกับท่าทีและการกระทำของอังกฤษต่อญี่ปุ่นและประเทศไทย ในเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า

ราชการลับ

ที่ 1571/2477

สถานกงสุลเขเนรลสยาม ณ สิงคโปร์²

9 มกราคม พ.ศ. 2477

กงสุลสยาม ณ เมืองสิงคโปร์ ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

สำเนาเพิ่มเติมขอบังคับของท่าเรือสิงคโปร์ (Ordinance No. 125) ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษและญี่ปุ่นตึงเครียดมาก สังเกตเห็นจากการที่สิงคโปร์ออกขอบังคับเกี่ยวแก่การขึ้นทาสของทหารนานาชาติยุงท่าเรือของสเตอร์ทิส สเตเคิลเมนต์ น่าจะเป็นควยอังกฤษเกรงการวินาศกรรมของฝ่ายปรปักษ์ เพราะวาในสิงคโปร์มี

¹หนังสือลับ ที่ 1415/2477 ลงวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2477 จากหลวงวุฒิสาร เนตินิติ กงสุลสยาม ณ สิงคโปร์ ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

²สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 8/178 ปี 1 เรื่องเดิม

ชาวญี่ปุ่นกว่า 3,000 คน ทั้งภูมิลำเนาอยู่และยังมีเรือหาปลาแล่นตามชายฝั่ง
มาหลายหลายลำ ฉะนั้นอังกฤษใดแสดงไม่พอใจและแสดงความชิงชังญี่ปุ่นอย่าง
เปิดเผย แต่ชาวอังกฤษที่สิงคโปร์ก็ยังทำอะไรไม่ได้ ทองร้อให้รัฐบาลนำเรื่องเสนอ
ฉานสภาผู้แทนราษฎร เสียก่อนจึงจะทำอะไรได้เต็มที่

ควรมีควรรแล้วแต่จะโปรด

หลวงวุฒิสาร เนตินิติ

การแสดงอำนาจมาตริใหญ่ของอังกฤษซึ่งถือได้ว่า เป็นทำนองขู่ขวัญประเทศ
ไทยและเรือญี่ปุ่นยังคงดำเนินต่อไป ซึ่งนโยบายเกี่ยวกับเรื่องนี้เองประเทศไทยสมัย
พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พยายามหลีกเลี่ยงอย่างที่สุดที่ก่อ
ให้เกิดผลอันจะกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์อันดีที่เคยมีมากับอังกฤษ จากหนังสือ
ราชการลับที่ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
รายงานไปยัง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีนั้น แสดงให้เห็นถึงท่าที
และนโยบายของประเทศไทยในอันที่จะพยายามหลีกเลี่ยงวิกฤตการณ์ครั้งนี้อย่างสุดความ
สามารถ

ฉบับ

ที่ ก. 245/19236

กระทรวงการต่างประเทศ¹

9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เรียบ นายกรัฐมนตรี

"...เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ทุ่งสุลดูยาม ณ สิงคโปร์รายงานว่า อังกฤษกวาดค้น
ญี่ปุ่นมาก ตลอดจนถึงคนที่ติดต่อกับญี่ปุ่นด้วย ฉะนั้นทุ่งสุลดูจึงแจ้งให้ขาราชการไทย
ที่จะไปสิงคโปร์ในความดูแลช่วยเหลือของสถานกงสุลอยุธยาใดติดต่อกับชาวญี่ปุ่นอย่าง
เปิดเผย เช่น พักที่โรงแรมญี่ปุ่น

ควรมีควรรแล้วแต่จะโปรด

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 8/178 ปีก 1, เรื่องเดิม.

อย่างไรก็ตาม ประจวบเหมาะกันในเวลานั้นเป็นระยะเวลาที่ภาวะทางการเมืองและการทหารในยุโรปอยู่ในภาวะการตั้งเครียดระหว่างฝ่ายอักษะ ซึ่งประกอบด้วย ประเทศเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น กับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งมี อังกฤษและฝรั่งเศส เป็นผู้นำก่อนที่จะเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่นานนัก จะเห็นได้ว่าอังกฤษและญี่ปุ่นเป็นศัตรูกันโดยปริยาย อังกฤษจึงพยายามดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อขัดขวางมิให้ญี่ปุ่นเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

การที่ประเทศไทยมีสัมพันธไมตรีอันดีกับญี่ปุ่นยอมทำให้อังกฤษหวาดระแวง ประเทศไทยควยว่าจะรวมมือกับญี่ปุ่นเพื่อยึดครองแหลมมาลายูและสิงคโปร์ที่อังกฤษหวงแหน ดังนั้นอังกฤษจึงพยายามเข้มงวดในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับไทยและญี่ปุ่น และได้เสริมกำลังทหารเพื่อป้องกันและรักษามาลายูและสิงคโปร์อย่างเต็มที่ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับภาวะคับขันในยุโรป มาตรการต่าง ๆ ที่อังกฤษได้ดำเนินการตามที่กงสุลไทย ณ เมืองสิงคโปร์ รายงานฉบับมายัง พันเอก พระยาพลพลยุทธเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2478¹ เช่น

- (1) จัดให้มีการจดทะเบียนรถยนต์บรรทุกที่มีเครื่อง 8 สูบ ไว้เป็นพิเศษที่กองทัพบกจัดเรียกไว้ให้ทันที
- (2) เร่งสร้างเรือรบ (base) ให้เสร็จเพื่อให้มีกำลังทหารทุกเหล่าอย่างพร้อมเพรียง
- (3) สร้างเครื่องบินเพิ่มเติม เช่น เครื่องบินรบชนิด Fighting Bombers, Torpedo Bombers และ Hawkers Hornsky

¹ หนังสือฉบับที่ 557/2478 ลงวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 เรื่อง รายงานเกี่ยวกับการเตรียมกำลังป้องกันมาลายูของอังกฤษ จากกงสุลไทยประจำสิงคโปร์ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

- (4) จัดเตรียมงบประมาณสำหรับสร้างเครื่องบิน และรับสมัครนักบิน เป็นต้น
- (5) ธนาคารต่าง ๆ ในสิงคโปร์ได้เรียกเงินกู้คืน¹
- (6) กองทหารอังกฤษที่ประจำ ณ สิงคโปร์ได้รับคำสั่งให้งดการลา²

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องการชุกคอคอดกระได้ยุติลงเมื่อมีวิกฤติการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในตอนปลายสมัยที่ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องจากมีปัญหาคืออื่น ๆ ที่มีความสำคัญกว่า นอกจากนี้ในระยะนั้นเป็นระยะที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเกือบทุก ๆ 6 เดือน ปัญหาการชุกคอคอดกระเป็นปัญหาใหญ่ และเกี่ยวข้องกับเอกราชของประเทศ นอกจากนี้รัฐบาลจึงไม่มีเวลาเพียงพอที่จะมาทุ่มเทเรื่องนี้ได้ เนื่องจากมีปัญหาคืออื่น ๆ ภายในประเทศที่จะต้องแก้ไขอีกมาก ดังนั้นปัญหาการชุกคอคอดกระในสมัย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จึงได้ยุติลงโดยไม่มีการชุกคอคอดกระอะไรจนถึงปัจจุบันนี้

6. การส่งคนไทยไปศึกษาและปฏิบัติงานในต่างประเทศ

นอกจากประเทศไทยจะมีความสัมพันธ์กับมิตรประเทศต่าง ๆ ในด้านการเมือง เช่น แลกเปลี่ยนทูต จัดตั้งสถานทูต แก้ไขสัญญาระหว่างประเทศและอื่น ๆ แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยก็ได้ดำเนินการติดต่อเจรจาคาขายกับต่างประเทศมาเป็นอย่างดี เช่น การค้าข้าว การเข้าร่วมภาคีสมาชิกเพื่อจำกัดยาง

¹ หนังสือควน ที่ น. 4777/2478 ลงวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2478 เรื่อง ธนาคารต่าง ๆ ในสิงคโปร์เรียกเงินกู้คืน จากพระยาศรีเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

² หนังสือ ที่ น. 5546/2478 ลงวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2478 จาก พระยาศรีเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง นายกรัฐมนตรี

เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกรูปหนึ่งซึ่งประเทศไทยได้เห็นถึงความสำคัญเป็นอย่างดีและได้ดำเนินการอย่างระมัดระวังคือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษา ซึ่งรัฐบาลไทยตระหนักดีว่า ประเทศของเรายังต้องการความรู้ใหม่ ๆ และวิทยาการก้าวหน้าในต่างประเทศมาส่งเสริมให้ประเทศไทยพัฒนาได้อย่างถูกต้องต่อไปในอนาคต

ในกลางเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2476 พลตรี พระยาประเสริฐสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม มีหนังสือถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ความว่า "...เนื่องด้วยวิทยาการในราชการทหารเจริญขึ้น จึงจำเป็นต้องมีนายทหารเทคนิคในวิชาไฟฟ้า และวิชาเครื่องยนตร์ใช้ราชการให้เพียงพอ แต่นายทหารซึ่งมีคุณสมบัติตามที่ต้องการนั้นยังหาพอใช้ราชการไม่..."¹ จะเห็นได้ว่าวิทยาการด้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่นั้น ประเทศไทยเรายังต้องพึ่งพาอาศัยผู้ชำนาญในต่างประเทศอีกมาก เพราะเป็นของใหม่ซึ่งเราจะต้องพยายามศึกษาหาความรู้ต่อไป ดังนั้นกระทรวงกลาโหมจึงได้ทำการคัดเลือกนายทหารประจำกรมยุทธการทหารบก จำนวน 4 นาย เพื่อส่งไปศึกษาวิชาไฟฟ้าและวิชาเครื่องยนตร์ในต่างประเทศ ได้แก่²

1. ร้อยตรี สุวรรณ ไทยวัฒน์ และ ร้อยตรี ประหยัด อจลภูมิ ไปศึกษาวิชาไฟฟ้า ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา

¹ หนังสือ กท. ที่ 5618/76 ลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2476 เรื่อง ส่งนายทหารไปศึกษาวิชาไฟฟ้าและวิชาเครื่องยนตร์ ณ ต่างประเทศ จาก พลตรี พระยาประเสริฐสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 1/161 (ปีก 1) เรื่อง ส่งทหารบกไปศึกษาและดูงานในยุโรปและสหรัฐอเมริกา (รวบรวม)

2. ร้อยตรี บุญมี ปุคตศิริ ไปศึกษาวิชาเครื่องยนตร์ ณ ประเทศฝรั่งเศส
3. ร้อยตรี จำรัส พริงทองฟู ไปศึกษาวิชาเครื่องยนตร์ ณ ประเทศอังกฤษ

ปรากฏว่าคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยตามที่กระทรวงกลาโหมเสนอมา¹ ต่อมา กระทรวงกลาโหมได้ส่ง พันเอก พระยาทรงสุรเดช และ พันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ไปดูการทหารและการศึกษาต่างประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป² และส่ง ร้อยเอก ไชย ประทีปะเสน ประจำกรมยุทธการทหารบก ไปดูการทหารต่างประเทศฝรั่งเศส³

เนื่องจากกระทรวงกลาโหมพิจารณาจะจัดการจัดกองทัพบกให้ทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพของประเทศไทย และได้ทราบว่า กองทัพอินโดจีนของฝรั่งเศส ประเทศใกล้เคียงของไทย ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดกองทัพบกใหม่ มีเครื่องอุปกรณ์ในการยุทธสมัยใหม่พร้อมมูล ในต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2476 กระทรวงกลาโหมจึงได้จัดส่ง พันโท พระสราภัยสถฤฎิกการ และ พันโท พระเทียมใจหาร ไปดูการทหารในอินโดจีนของฝรั่งเศส ประกอบกับจะได้ทำความรู้จักคุ้นเคยกับบรรดานายทหารใน

¹ หนังสือ ที่ ฉ.3001/76 ลงวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2476 จากหลวงอำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึง พลตรี พระยาประเสริฐสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

² หนังสือ กท. ที่ 7308/76 ลงวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2476 เรื่อง ส่งนายทหาร 2 นาย ไปดูการทหารและการศึกษาในทวีปยุโรป จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึง นายกรัฐมนตรี

³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 1/161 (ปีก 1) เรื่องเดียวกัน

กองทัพบกอินโด จีนเพื่อเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอีกด้วย¹ ต่อมาในเดือนเดียวกัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้รายงาน ลงวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2476 มายัง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีอีกว่า ควบคุมความจำเป็นที่จะต้องตั้งสถานี อุตุนิยมวิทยาขึ้นเพื่อประโยชน์ในวิทยาการทางเดินเรือและกรมทหารเรือได้สะสมเครื่องมือไว้หลายปีแล้วแต่ยังขาดผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้อย่างแท้จริง จึงยังมีอาจจะตั้งสถานีอุตุนิยมวิทยาได้ บัดนี้กรมทหารเรือสืบทราบมาว่า สถานีอุตุนิยมวิทยาฟิลิปปินส์มีเครื่องมือในการบันทึกสมัย และมีผู้เชี่ยวชาญการพร้อม กรมทหารเรือจึงคัดเลือกนายทหารเรือในกรม อุตุนิยมวิทยาที่เหมาะสม 2 นาย คือ เรือโท จริญญา บุณนาค และ เรือโท จรัส บุญยงการ ไปดูการอุตุนิยมวิทยา และทำการศึกษาด้วย เพื่อจะได้นำวิชาความรู้มาเป็นประโยชน์แก่ วิชาอุตุนิยมวิทยาของไทยในอนาคต²

ดังที่โลกกล่าวมาแล้วว่า ในช่วงรัฐบาลของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ก่อนปลายในระยะ พ.ศ. 2478 ลงมาจนถึง พ.ศ. 2481 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ญี่ปุ่นและประเทศไทยดำเนินมาอย่างดี มีการแลกเปลี่ยนข้าราชการและนักศึกษาเพื่อดูงานและศึกษาหาความรู้ต่อกัน ประเทศญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่ไทย เช่น ส่งเจ้าหน้าที่มาซื้อเนื้อโคจากรัฐบาลไทยเป็นจำนวนมาก ส่งผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกสัตว์มาให้คำแนะนำแก่การเลี้ยงและจัดส่งสัตว์แก่ไทย เป็นต้น

¹ หนังสือ กท. ที่ 6468/76 ลงวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2476 เรื่อง ส่ง นายทหาร 2 นายไปดูการทหารในกองทัพบกอินโดจีน จาก พลตรี พระยาประเสริฐสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 9/161 ส่งนายทหารและข้าราชการไปศึกษาและดูงานที่สิงคโปร์และมาลาญูและฟิลิปปินส์

ใน พ.ศ. 2479 ตามโครงการของรัฐบาลจะจัดให้มีการตั้งโรงกลั่นกรองน้ำมัน และไค้มอบให้กระทรวงกลาโหมเป็นผู้ดำเนินการ ต่อมากระทรวงกลาโหมได้ทำสัญญากับ บริษัทมิซซุซึบะซันโคซา และบริษัทสึบะวาระจะจัดสร้างโรงกลั่นกรองและทดลองให้เสร็จ ภายในต้น พ.ศ. 2481 โรงงานนี้นับว่าจะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญ และมีมูลค่า มากของประเทศไทยโรงงานหนึ่ง แต่เนื่องจากประเทศไทยยังขาดนายช่างผู้มีความรู้ ความชำนาญในด้านนี้ เพราะเป็นงานใหม่จึงต้องการความรู้พิเศษสำหรับดำเนินงาน ต่อไป¹ รัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จึงได้ทำการตกลงกับรัฐบาล ญี่ปุ่น โดยประเทศไทยจะจัดส่งนายช่างไทยไปศึกษาและปฏิบัติงานในโรงกลั่นกรองน้ำมันของ ญี่ปุ่น จำนวน 5 นาย ใช้เวลาศึกษา 1 ปี และนายช่างผู้ช่วย 10 นาย ใช้เวลาศึกษา 6 เดือน โดยจะเสียค่าใช้จ่ายสำหรับนายช่าง 5 นาย เป็นเงิน 25,900 บาท นายช่าง ผู้ช่วย 10 นาย เป็นเงิน 10,440 บาท ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด 3,660 บาท ค่าใช้จ่าย รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 40,000 บาท โดยคณะรัฐมนตรีมีมติให้ใช้เงินโรงกลั่นกรองน้ำมัน ทดรองไปก่อน และกระทรวงการคลังจะจัดการจ่ายเงินในตอนปลายปี เพื่อให้การส่งนาย ช่างไปศึกษาและปฏิบัติงานที่ญี่ปุ่นทันการในต้น พ.ศ. 2480 เพื่อจะได้กลับมาทำงานทันใน พ.ศ. 2481² ต่อมากระทรวงกลาโหมได้ขออนุมัติส่งนายบรรพต สุทธิคำ นักเคมีของกรม วิทยาศาสตร์ไปสมทบศึกษากับนายช่างโรงงานกลั่นกรองน้ำมันที่ญี่ปุ่นด้วย³ ซึ่งคณะรัฐมนตรี

¹หนังสือที่ น. 15769/2479 ลงวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2479 เรื่อง ส่งช่าง ไปศึกษาที่ญี่ปุ่น จาก พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

²รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 1/2480 ประจำวันจันทร์ที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2480 เรื่อง กระทรวงกลาโหมขอส่งช่างไปศึกษาที่ญี่ปุ่น

³หนังสือที่ น. 8860/2480 ลงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2480 เรื่อง ขออนุมัติส่ง นายบรรพต สุทธิคำ ไปศึกษาการกลั่นกรองน้ำมันที่ญี่ปุ่น จาก พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

มีมติเห็นชอบด้วย เนื่องจากว่านักเคมีกับโรงงานน้ำมันนั้นมีความจำเป็นอยู่มาก เพื่อจะได้มีความรู้ความสามารถเพื่อรับงานใหม่นี้ในอนาคต¹ นอกจากนั้นกระทรวงกลาโหมยังได้มีความเห็นเสนอแนะต่อ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีว่า กิจการน้ำมันนี้ไซ้ไซ้อยู่เฉพาะภายในวงการกลาโหมเท่านั้น ในเวลาปกติส่วนมากกระทรวงพลเรือนทั่วไป หรือตลอดทุกองค์การของรัฐบาลย่อมมีส่วนร่วมอยู่ด้วย ฉะนั้นจึงควรที่จะให้คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนส่งนักเรียนไปเรียนเกี่ยวกับเรื่องกิจการน้ำมันโดยเฉพาะ และเพื่อให้ได้ผลสมความมุ่งหมาย ควรจะคัดเลือกจากนักเรียนช่างกลซึ่งเคยศึกษาวิชาขั้นต้นมาบ้างแล้ว เพื่อส่งไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ และกลับมารับราชการทันกับความต้องการใน พ.ศ. 2482 ต่อไป² ซึ่งคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนยินดีจะจัดการให้ ซึ่งต้องมีงบประมาณเป็นพิเศษคนหนึ่งปีละ 350 ปอนด์ ดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีมติเห็นชอบด้วย และให้คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนดำเนินการขอตั้งงบประมาณสำหรับนักเรียนไปศึกษาวิชาขั้นต้นเป็นจำนวนปีละ 3 นายต่อไป³ และเพื่อเตรียมรับงานด้านกิจการน้ำมันในอนาคต กระทรวงกลาโหมได้ขออนุมัติส่ง นายวินิจ ปานะนนท์ เจ้ากรมเชื้อเพลิงไปดูการน้ำมันในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เป็นเวลา 6 เดือนอีกด้วย⁴



¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 14/2480 ประจำวันพุธที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2480.

² หนังสือ ที่ น. 6895/2480 ลงวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2480 เรื่อง การส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาช่างกล จาก พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

³ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 20/2480 ประจำวันพุธที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480.

⁴ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 1/161 (ปีก 1) เรื่อง เติม

นอกจากงานด้านกิจการน้ำมันแล้ว งานด้านอุตสาหกรรมทอผ้ายังเป็นงานอีกด้านหนึ่งซึ่งรัฐบาล พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ให้ความสนใจที่จะส่งเสริมให้ก้าวหน้าทันสมัยทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ เช่นเดียวกัน ดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีอนุมัติให้ส่งนายทหารชั้นนายร้อย 1 นาย ไปศึกษาด้านการควบคุมการสร้างเครื่องจักรทอผ้าที่ประเทศญี่ปุ่นในต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2480 เป็นเวลาไม่เกิน 4 เดือน ซึ่งมีงบประมาณค่าใช้จ่าย 2,600 บาท¹

ประเทศไทยในสมัยรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันเป็นการปกครองแบบใหม่ต่อรัฐบาลและประชาชนชาวไทย รัฐบาลจึงพยายามทุกวิถีทางที่จะพัฒนาประเทศในช่วงนี้ให้เจริญก้าวหน้ามั่นคงมากที่สุด เพราะเป็นระยะเริ่มแรกของการวางรากฐานแห่งประชาธิปไตย รัฐบาลจึงพยายามส่งเสริมความก้าวหน้าทางด้านวิชาการใหม่ ๆ ซึ่งเรายังขาดประสบการณ์ความรู้และความชำนาญ โดยส่งข้าราชการและนักศึกษาไทยไปศึกษาในงานในต่างประเทศซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการด้านนั้น ๆ แล้ว เพื่อให้ข้าราชการและนักศึกษาไทยดังกล่าวนำความรู้ความชำนาญมาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาให้ประเทศเจริญก้าวหน้าสืบไป

นอกจากนี้ทางด้านการปรับปรุงเสริมสร้างกองทัพแห่งชาติ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นับได้ว่าเป็นผู้ที่ได้เร่งรัดและเสริมสร้างกองทัพให้มีอำนาจเข้มแข็งทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ² โดยมองเห็นความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องมีอาวุธไว้ป้องกันประเทศ เนื่องจากสถานการณ์ของโลกยิ่งคับขันขึ้นทุกวัน เช่น

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 8/161 เรื่อง ส่งนายทหารไปดูการแสดงการบิน ณ ประเทศญี่ปุ่น หรือเรื่อง ส่งนายทหารและข้าราชการไปศึกษาและปฏิบัติการ ณ ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลี

² ในขณะนั้นเรียกว่า กรมอากาศยาน

เครื่องบินรบ เรือรบ รถรบ ปืนใหญ่ และปืนกล จนทำให้ประเทศไทยมีกำลังทหารที่เข้มแข็งมากที่สุดชาติหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ ในสมัยที่ พระตรี หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจาก พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จึงนับว่าท่านได้เป็นผู้วางรากฐานให้กองทัพไทยมีความมั่นคง และมีสมรรถภาพอย่างสูงในขณะนั้น เรือเอก แก้ววิเชียร แววสูงเนิน ได้เขียนไว้ในหนังสือทหารเรือขบด ? เกี่ยวกับการปรับปรุงแสนยานุภาพของกองทัพไทยไว้ตอนหนึ่งว่า¹

อันที่จริงงานปรับปรุงเสริมสร้างกองทัพนั้น ได้ดำเนินการมาตั้งแต่สมัยรัฐบาล พระยาพหลฯ ในฐานะที่หลวงพิบูลฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ฉะนั้นพอได้เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีอีกตำแหน่งหนึ่ง จึงได้ใหม่ดำเนินการคานาน้อย่างเต็มที่...

7. การแก้ไขสนธิสัญญาความไม่เป็นธรรม

ก. สมัยก่อนพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ประเทศไทยได้ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบมหาอำนาจยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษ และฝรั่งเศสมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ประเทศมหาอำนาจตะวันตกมุ่งแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคเอเชียส่วนนี้ เพื่อหวังผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ โดยจุดหมายของชาติยุโรปคือ จีน และอินเดีย แต่ประเทศไทยมีอาจจะหลุดพ้นจากการรุกรานของชาติต่าง ๆ ได้ เนื่องจากไทยเป็นทางผ่านไปยังจีน และยังมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์อีกด้วย อินแกรมได้บันทึกไว้ในหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "คลื่นของการผจญภัยและการสำรวจที่บ้าทวมหันมาจากยุโรป มิได้

¹ แก้ววิเชียร แววสูงเนิน, เรื่องเดิม, หน้า 49 - 50.

ข้ามพ้นประเทศไทยไปเลย"¹ ดังนั้นสนธิสัญญาฉบับแรกที่ไทยต้องยอมลงนามกับชาติตะวันตกที่นับว่ากตัญญูยิ่งกว่าไทยอย่างไม่เป็นธรรมทั้งอำนาจศาลและการภาษีศุลกากรคือ "สนธิสัญญาบาวริง" ซึ่งไทยทำกับอังกฤษอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากกำลังน้อยกว่า เมื่อ พ.ศ. 2398 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและกับประเทศอื่น ๆ ในเวลาต่อมา สนธิสัญญาฉบับนี้ก่อให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตขึ้นในประเทศไทย² ด้วยเหตุนี้เองพระมหากษัตริย์ไทยองค์ต่อมาต่างก็มีพระราชประสงค์ที่จะปลดปล่อยภาระดังกล่าวนี้³ โดยการจ้างที่ปรึกษาชาวต่างประเทศมาเป็นที่ปรึกษาและช่วยเหลือในการขอแก้ไขสนธิสัญญาความไม่เสมอภาคกับนานาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาราชการชาวอเมริกา ประจำกระทรวงการต่างประเทศ⁴ มีบทบาทมากที่สุด

¹James C. Ingram, "The flood of adventures and explorers from Europe had not overlooked Siam" Economic Change in Thailand Since 1850. (Cal: Stanford U.P., 1955), p. 6.

²ดูรายละเอียดจากพลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชนิพนธ์ประพันธ์, ประวัติการทูตของไทย หมวด 4 ว่าด้วยภัยต่อเอกราชของชาติ และหมวด 5 ว่าด้วยก้ำจัดสภาพนอกอาณาเขต หนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายยวด สุดีลาช 7 กันยายน 2507 หน้า 37 - 50.

³ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก ทรงศรี อัจจุรณ, "การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2502)

⁴แถมสุข นุ่มนนท์, "ที่ปรึกษาราชการของชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. 2446 - 2483" ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา หนังสือแปลชุด "นวัตทัศน์" เล่มที่ 25, 2519.

งานที่มีชื่อว่า เคนที่สุดของที่ปรึกษาชาวอเมริกัน คือการแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ได้เป็นผลสำเร็จ เป็นผลงานที่กระทำติดต่อกันเป็นเวลารวม 30 ปี เริ่มจาก คร. เจมส์ ซึ่งทำงานสานต่อจากที่สโตรเบลและเวสเทนการกระทำไว้กับฝรั่งเศสและอังกฤษ ตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในกรณีของสองประเทศนี้ไทยต้องเสียดินแดนแลกกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แม้กระนั้นก็ยังได้รับสิทธิทางศาลอย่างจำกัดโดยที่ไทยยังต้องยอมให้กงสุลอังกฤษและฝรั่งเศส เข้าร่วมพิจารณา และมีสิทธิถอนคดีไปว่าความได้เอง ยิ่งในกรณีฝรั่งเศสด้วยแล้ว คนยุโรปในบังคับฝรั่งเศสก็ยังไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่คงขึ้นกับศาลกงสุลฝรั่งเศสอยู่ตามเดิม

คร. เจมส์ รับหน้าที่เป็นผู้แทนไปเจรจากับรัฐบาลอเมริกันที่กรุงวอชิงตัน เรื่องขอแก้ไขสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอเมริกันภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 คร. เจมส์ ได้ใช้ความพยายามชี้แจงให้ยูเรจาเห็นความเสียเปรียบของประเทศเล็ก ๆ เช่น ประเทศไทยในการพัฒนาประเทศและการคงไว้ซึ่งเอกราช หากประเทศมหาอำนาจยังคงก้าวกายทางศาลและเงินรายได้ของประเทศ

สิ่งที่รัฐบาลไทยต้องการในการเจรจาคือ ต้องการให้อเมริกากำหนดระยะเวลาให้แน่นอนว่าจะเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเมื่อไหร่ หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า จะยอมให้คนในบังคับอเมริกันที่กระทำผิดขึ้นศาลไทยเมื่อไหร่ และอเมริกาจะยอมให้ไทยแก้ไขข้อผูกมัด เรื่องอัตราภาษีศุลกากร ที่กำหนดไว้เพียงร้อยละสามหรือไม่

การเจรจาค่าเงินไป จนกระทั่งถึงวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2463 จึงมีการลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือ ไทย-อเมริกา กำหนดสาระสำคัญต่อไปนี้คือ¹

¹ สดใส ชันตีวรพงศ์, ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก. (พระนคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 64 - 65.

1. สิทธิสภาพนอกอาณาเขตคนในบังคับอเมริกันในประเทศไทย แต่ยังคงให้กงสุลอเมริกันมีอำนาจดอนคดี ไปว่าเองได้ แต่จะถอนไปจากศาลฎีกา ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยมีพระราชอำนาจสูงสุดในการตัดสินคดีไม่ได้ สิทธิดอนคดีนี้อเมริกามีสิทธิทำได้จนกว่าไทยจะประกาศและบังคับใช้ประมวลกฎหมายตามที่แก้ไขปรับปรุงจนได้มาตรฐานของประเทศตะวันตกแล้ว 5 ปี

2. ในเรื่องพิกัตอัคราสุลกากร ให้เลิกภาณีย์ร้อยชักสาม เป็นว่าให้ไทยมีเสรีภาพในการตั้งพิกัตอัคราสุลกากรเอง

3. กำหนดสนธิสัญญามีผลบังคับใช้ภายในระยะเวลา 10 ปี

สนธิสัญญานับนี้ถือว่า มีความสำคัญมากในประวัติศาสตร์การทูตไทย เพราะนับเป็นครั้งแรกที่ไทยได้มีเสรีภาพในเรื่องภาณีย์สุลกากร และเป็นครั้งแรกเช่นกันที่ไทยได้มีอำนาจทางการศาลเหนือคนในบังคับต่างชาติ โดยไม่ต้องเสียสิ่งแลกเปลี่ยนใด ๆ¹

ภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาไทยอเมริกา ฉบับ พ.ศ. 2463 นี้แล้ว ก็ไม่ปรากฏว่าจะมีชาติใดยอมเจรจาแก้ไขสัญญากับเมืองไทยอีกเลย จนถึง พ.ศ. 2466 เมื่อ คร.ฟรานซิส บี. แชร် เข้ารับงานในหน้าที่ที่ปรึกษาราชการต่างประเทศ ประเทศที่ต่อต้านการแก้ไขสัญญากับไทยมากที่สุดคือ อังกฤษ เพราะอังกฤษถือว่าตนได้ยินยอมให้คนในบังคับอังกฤษที่กระทำผิดขึ้นศาลไทยแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2452 จึงแสดงให้เห็นชัดว่า จะไม่ยอมมากไปกว่านี้อีก โดยเฉพาะในเรื่องภาณีย์สุลกากร รัฐบาลอังกฤษจะไม่ยินยอมเลย เพราะเป็นการกระทบกระเทือนสภาวะทางการค้าของอังกฤษในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก นอกจากอังกฤษ ก็ยังมี ฝรั่งเศส อิตาลี ฮอลันดา เบลเยียม เดนมาร์ค นอร์เวย์ สวีเดน สเปน และโปรตุเกส ซึ่งรัฐบาลไทยทราบดีว่า ถ้าไทย

¹ แกมสุข นุ่มนนท์, เรื่องเดิม, หน้า 160.

ยังเจรจาให้ประเทศเหล่านี้แก้ไขสนธิสัญญากับไทยไม่ได้ เมืองไทยก็ต้องจมอยู่ในสภาพ
 ค่อยพัฒนาเรื่อยไป¹ จึงจำเป็นที่ไทยจะต้องรีบแก้ไขสัญญาตามแนวที่อเมริกาทำไว้กับไทย
 เมื่อ พ.ศ. 2463.

ต่อมาหลังจากที่ ดร. แชร์ ได้พ้นจากตำแหน่งที่ปรึกษาราชการกระทรวงการ
 ต่างประเทศใน พ.ศ. 2467 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงขอร้อง
 และแต่งตั้งให้ ดร. แชร์ เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยไปเจรจากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรป

ดร. แชร์ เริ่มออกเดินทางไปปฏิบัติงานในบั้นนี้ ปรากฏว่าการเจรจาได้รับ
 ความลำบากไม่น้อย โดยเฉพาะในการเจรจากับอังกฤษและฝรั่งเศส แต่ด้วยความสามารถ
 และไหวพริบทางการทูตของ ดร. แชร์ ประกอบกับภูมิหลังในฐานะบุตรเขยของประธานาธิบดี
 วิลสันแห่งอเมริกา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้เสริมฐานะของ
 ดร. แชร์ ในการเจรจาอยู่มาก หลังจากใช้เวลาอยู่เกือบ 2 ปี ประเทศในยุโรป 10
 ประเทศ ยอมลงนามในสนธิสัญญากับไทย ซึ่งมีข้อความสำคัญท่านองเดียวกับสนธิสัญญาไทย
 อเมริกา พ.ศ. 2463

สรุปแล้วสนธิสัญญาที่แก้ไขในครั้งนั้นมีดังต่อไปนี้²

- (1) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2463
 (ค.ศ. 1920)
- (2) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. 2466

¹โปรดดู Francis B. Sayre, "Siam's Fight for Sovereignty,"
Atlantic Monthly (พฤศจิกายน 2470)

²นราธิปพงศ์ประพันธ์, พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น, เรื่องเดิม,
 หน้า 52 - 53.

(ค.ศ. 1923)

(3) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศฝรั่งเศส พ.ศ.

2467 (ค.ศ. 1924)

(4) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับเนเธอร์แลนด์ พ.ศ.

2468 (ค.ศ. 1925)

(5) สนธิสัญญาทั่วไปว่าด้วยทางไมตรีกับประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2468 (ค.ศ.

1925)

(6) สนธิสัญญาทางพาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2468

(ค.ศ. 1925)

(7) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับประเทศสเปน พ.ศ.

2468 (ค.ศ. 1925)

(8) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือกับประเทศโปรตุเกส

พ.ศ. 2468 (ค.ศ. 1925)

(9) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับประเทศเดนมาร์ก

พ.ศ. 2468 (ค.ศ. 1925)

(10) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับประเทศสวีเดน พ.ศ.

2468 (ค.ศ. 1925)

(11) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับประเทศอิตาลี พ.ศ.

2469 (ค.ศ. 1926)

(12) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับสหภาพเศรษฐกิจเบลโก-

ดุกแซมเบอร์ก พ.ศ. 2469 (ค.ศ. 1926)

(13) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับประเทศนอร์เวย์

พ.ศ. 2469 (ค.ศ. 1926)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการลงนามในการแก้ไขสนธิสัญญาความไม่เป็นธรรม
แต่ไทยยังขาดเอกราชในการศาลและการตุลาการ

เกี่ยวกับการศาล แม้ว่าคนในบังคับของประเทศต่าง ๆ จะตกอยู่ในอำนาจบังคับ
ของศาลไทยแล้วก็ตาม ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่สิทธิในการถอนคดีของ
พนักงานกงสุลในกรณีที่ดินในบังคับของชาติตนตกเป็นจำเลย หรือการมีที่ปรึกษากฎหมาย
ชาวยุโรปร่วมดำเนินการพิจารณาคดีด้วย ยังเป็นข้อผูกมัดที่ไทยหลีกเลี่ยงไม่พ้น เกี่ยวกับ
การตุลาการ แม้จะได้มีกำหนดไว้ว่าไทยมีสิทธิกำหนดพิทักษ์ตราภาษีอากรได้โดยเสรี แต่
ยังมีข้อยกเว้นสำหรับสินค้าขาเข้าบางประเภทซึ่งไทยจะเรียกเก็บภาษีเกินอัตราที่กำหนด
ไม่ได้ ดังปรากฏในสนธิสัญญาไทย-อังกฤษฉบับ พ.ศ. 2468 ที่ระบุว่าสินค้าบางประเภท
เช่น ฝ้าย ผ้าดิบ ตลอดจนเหล็กและเครื่องจักร ไทยมีสิทธิเก็บภาษีได้เพียงร้อยละ 5
(สัญญาข้อ 10 วรรคต้น) นอกจากนี้ในสนธิสัญญาที่ไทยทำกับต่างชาติระหว่าง พ.ศ.
2463 - 2469 มีข้อตกลงเกี่ยวกับการผูกขาด (Monopoly) ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อ
การหาเงินรายได้แผ่นดินเพิ่มขึ้น เช่น สนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ฉบับ พ.ศ.
2467 กำหนดหลักการแห่งการผูกขาดไว้ว่าไทยมีสิทธิที่จะตั้งระบบการผูกขาดขึ้นได้
แต่จะต้องปรึกษากับอัครราชทูตฝรั่งเศส เกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนใดส่วนหนึ่งของฝ่าย
ฝรั่งเศสเสียก่อน เมื่อได้รับความยินยอมของอัครราชทูตฝรั่งเศสแล้ว ไทยจึงจะตั้ง
การผูกขาดขึ้นได้ (ข้อ 14) ในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. 2468 กำหนด
ไว้ว่า หากไทยจะตั้งการผูกขาดในกิจการอย่างหนึ่งอย่างใด จะต้องให้คาดคั้นแก่
คนในบังคับอังกฤษซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการดังกล่าวนั้นด้วย (ข้อ 14)

สิทธิถอนคดีของกงสุลต่างชาติจากศาลไทยให้มีอยู่ต่อไปอีก 5 ปี หลังจากที่ไทย
ประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้ว แต่การประกาศใช้ประมวลกฎหมายต่าง ๆ ก่อน
การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 ค่อนข้างล่าช้า เมื่อสิ้นรัชกาลที่ 6 ได้
ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพียงสามบรรพคือ ในบรรพหนึ่งเกี่ยวกับ

เรื่องนิติกรรม บรรพสองว่าด้วยเรื่องหนี้สิน และบรรพสามว่าด้วยเรื่อง เอกเทศสัญญา (ฉบับหลังนี้ได้ตรวจแก้และประกาศใช้โดยกรมบริบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2472) ในตอนต้น พ.ศ. 2475 ไทยประกาศใช้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพสี่ว่าด้วยทรัพย์สิน นอกจากนี้ไทยจะตั้งการผูกขาดหรือเรียกเกณฑ์เพื่อการทหารไม่ได้ นับได้ว่าเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของชาติอย่างยิ่ง

ข. สมัยฟื้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้ว รัฐบาลไทยในระบอบรัฐธรรมนูญได้เร่งประกาศใช้ประมวลกฎหมายต่าง ๆ ให้ครบถ้วน แต่รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ต้องประสบกับปัญหาความยุ่งยากทางการเมือง และความแตกแยกของบุคคลชั้นนำภายในคณะราษฎร ทำให้ไม่สามารถทุ่มเทความสามารถและเวลากับการแก้ไขสัญญาความไม่เป็นธรรมต่อไปได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นภาระกิจทั้งปวงจึงมาตกอยู่กับรัฐบาลฟื้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งรับช่วงต่อมาจากการกระทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 โดยรัฐบาลชุดใหม่ได้ยึดถือเป็นนโยบายสำคัญยิ่ง ในหลัก 6 ประการที่แถลงไว้ต่อสภาผู้แทนราษฎร เกี่ยวกับการรักษาความเป็นเอกราชของประเทศและถือเป็นภาระกิจที่จะต้องจัดการเอาอำนาจอธิปไตยกลับคืนมาให้ได้เต็มที่และจะต้องปลดเปลื้องข้อผูกพันอันเป็นอุปสรรคต่อทางก้าวหน้าของชาติ

ดังนั้นรัฐบาลชุดฟื้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งครองอำนาจอยู่นานถึงเกือบ 6 ปี จึงพยายามหาทางเจรจากับต่างชาติในเรื่องการขอแก้ไขสนธิสัญญาความไม่เป็นธรรม เพื่อให้ไทยมีอิสระโดยสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลฟื้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนาได้เร่งรัดประกาศใช้ประมวลกฎหมายต่าง ๆ ให้ครบถ้วนและรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยประกาศใช้พร้อมกันทั้ง 3 ฉบับในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ได้แก่

(1) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพห้าเกี่ยวกับด้วยเรื่องครอบครัว และบรรพหกเกี่ยวกับด้วยเรื่องมรดก

(2) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(3) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและพระธรรมนูญศาลยุติธรรม

อย่างไรก็ตามเมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้ว สิทธิการถอนคดีของกงสุลต่างชาติยังคงดำเนินต่อไปอีก 5 ปี รัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา จึงได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการพิจารณาคดีบางประเภทที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศขึ้นใช้เป็นการชั่วคราวใน พ.ศ. 2478 สิทธิการถอนคดีของกงสุลดังกล่าวนี้จะสิ้นสุดลงในวันที่ 1 ตุลาคม 2483 แต่ก็เป็นกรรไปอีก 5 ปี ซึ่งออกจะนานไป¹

ใน พ.ศ. 2478 การประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวก็อยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงกับอายุแห่งการบังคับใช้ของสนธิสัญญาชุด พ.ศ. 2463 - 2469 ซึ่งมีกำหนด 10 ปีใกล้จะสิ้นสุดลงเหมือนกัน เพื่อมิให้ต้องเสียเวลาเยียดเย้อออกไปอีก รัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาจึงดำเนินการติดต่อขอทำสนธิสัญญาแบบเสมอภาคกับนานาประเทศ เพื่อดำเนินการตามทีกล่าวนี้ รัฐบาลของพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาแต่งตั้งหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 เพื่อรับผิดชอบในการขอทำสนธิสัญญาแบบเสมอภาคร่วมกับพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงษ์ประพันธ์เมื่อครั้งเป็นหม่อมเจ้าวรพลไวยยากร วรวรรม เนื่องจากเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายที่สำคัญของประเทศ นอกจากนี้หลังจากที่ ดร.แฮร์ พันคำตำแหน่ง รัฐบาลไทยยังคงจ้างคนอเมริกันเข้ารับตำแหน่งที่ปรึกษาต่างประเทศคือ สตีเฟเวนส์ และคอลลแบร์ ทั้งสองคนเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขสนธิสัญญากับนานาชาติอีกครั้งภายหลังที่ประเทศไทยได้ประกาศประมวลกฎหมายโดยสมบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. 2478 กล่าวคือ ได้เปิดการเจรจาขอแก้ไขสัญญากับประเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องสิทธิถอนคดี

¹รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 97.

คนในบังคับต่างชาติได้สำเร็จก่อนระยะเวลาที่เคยตกลงกันในสัญญาเพราะตามสัญญาสิทธิถอนคดีคนในบังคับต่างชาติจะสิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2483¹

เพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์ กระทรวงการต่างประเทศไทย จึงได้ส่งบันทึกไปยังสถานทูตต่าง ๆ เพื่อขอยกเลิกสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีซึ่งได้มีอยู่ต่อกันดังนี้

วิธีการดำเนินการทำสนธิสัญญาใหม่ของไทย ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 มีหตุสำคัญแตกต่างไปจากการทำสนธิสัญญาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้วิธีติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญาเดิม แต่ในสมัยการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐบาลยี่ควี่ี้ออกเลิกสนธิสัญญาต่าง ๆ ซึ่งไทยมีข้อผูกพันกับนานาประเทศโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะจุดมุ่งหมายแห่งการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับต่างประเทศในครั้งนี้ รัฐบาลต้องการให้เป็นสนธิสัญญาแบบเสมอภาคและเป็นแบบเดียวกันทุกประเทศ เพื่อให้ไทยมีอิสรภาพบริบูรณ์ ทางอำนาจศาลและทางภาษีศุลกากรอย่างแท้จริง²

หลักการในบันทึกดังกล่าว มีความประสงค์ขอยกเลิกสนธิสัญญาต่าง ๆ ซึ่งไทยมีข้อผูกพันอยู่กับนานาประเทศโดยสิ้นเชิง มิใช่เป็นการแก้ไขแบบปรกติที่เป็นมา แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจจริงขอรัฐบาลชุดนี้ที่กระทำเพื่ออนุชนรุ่นหลังและความเป็นเอกราชโดยสมบูรณ์ของประเทศอย่างแท้จริง

ในการขอทำสนธิสัญญาเสมอภาค รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเริ่มติดต่อกับอังกฤษ หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศได้มีหนังสือลงวันที่ 19 ตุลาคม 2469 ถึงเซอร์โจไซท์ ครอสบี้ (Sir Josiah Crosby) อัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทย บอกเลิกสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษฉบับวันที่ 14

¹ แถมสุข นุ่มนนท์, เรื่องเดิม, หน้า 164.

² ทรงศรี อัจจอรุณ, สิทธิสภาพนอกอาณาเขต (พระนคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 280.

กรกฎาคม 2468 และส่งร่างสนธิสัญญาใหม่ไปด้วย หลังจากที่ไต่ถามความตกลงกันในเรื่องอื่น ๆ แล้วเกี่ยวกับวิธีสิทธิในการถอนคดีจากศาลไทย อังกฤษเสนอให้ทั้งสองฝ่ายแลกเปลี่ยนหนังสือต่อกันไว้โดยระบุใจความว่า อังกฤษพร้อมจะยกเลิกสิทธิถอนคดี ซึ่งตนมีอยู่ตามโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจตั้งแต่วันลงนามในสนธิสัญญาฉบับใหม่เป็นต้นไป แต่มีข้อแม้ว่ารัฐบาลไทยจะต้องประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยกฎหมายขัดกัน (Act on the Conflict of Laws) ภายในระยะเวลา 12 เดือน นับแต่วันที่ทั้งสองฝ่ายแลกเปลี่ยนหนังสือสำคัญดังกล่าวนี้ต่อกัน หากการแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยกฎหมายขัดกันนี้ประกอบด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ เรื่อง คดีส่วนบุคคลและกฎหมายสัญชาติว่าด้วยฐานะของบุคคล หากลักษณะบังคับของกฎหมายไทยและอังกฤษมีข้อความขัดแย้งกัน ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับชนชาติทั้งสองฝ่าย ตามหลักแห่งกฎหมายขัดกันจะกำหนดกฎเกณฑ์ว่า จะต้องใช้กฎหมายประเทศใดบังคับคดี รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาตอบตกลงตามข้อเสนอของอังกฤษ ดังนั้นสนธิสัญญาเสมอภาคระหว่างไทยกับอังกฤษได้ลงนามกันที่กรุงเทพฯ ในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 และได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกันเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2480

ในการขอทำสนธิสัญญาเสมอภาคกับสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินไปโดยราบรื่น และในการนี้พระยาภัลลยามไมตรี (Dr. Francis B. Sayre) อดีตที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือในการเจรจาด้วย ยังผลให้มีการลงนามสนธิสัญญาเสมอภาคระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาที่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 และได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสำหรับสนธิสัญญาดังกล่าว เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2481

เกี่ยวกับการเสนอขอทำสนธิสัญญาเสมอภาคกับฝรั่งเศส ปรากฏว่า ฝรั่งเศสแสดงท่าทีไม่เต็มใจที่จะสนองความประสงค์ของไทย ภายหลังจากที่อัครราชทูตไทย ณ กรุงปารีสส่งหนังสือบอกเลิกสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสฉบับลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467

แก่กระทรวงการต่างประเทศแล้ว ฝรั่งเศสก็ยื่นให้รัฐบาลปฏิบัติตามเงื่อนไขขบถเล็กน้อย
 ของตน เช่น พวกอาณานิคมภายในประเทศฝรั่งเศส ได้ขอให้รัฐบาลของตนเสนอข้อ
 เรียกร้องหลายอย่างต่อรัฐบาลไทย นอกจากนี้ฝรั่งเศสต้องการให้ไทยจ้างชาวฝรั่งเศส
 มาเป็นอาจารย์สอนกฎหมายและภาษาฝรั่งเศส ทั้งขอส่งนักเรียนและข้าราชการไปศึกษา
 อบรมและดูงานในประเทศของตนด้วย ในเวลาเดียวกัน ฝรั่งเศสระแวงว่าไทยจะยกเลิก
 ข้อสัญญาที่เกี่ยวกับเรื่องเขตแดนอินโดจีนฝรั่งเศส เพราะตามร่างสนธิสัญญาใหม่ใช้เป็น
 หลักในการติดต่อทำสนธิสัญญากับทุกประเทศ ไม่มีข้อความที่เกี่ยวข้องกับเขตแดนที่ระบุไว้
 อย่างไม่ก็ตามรัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ได้ชี้แจงให้ทราบว่า ไทยพร้อมที่จะ
 พิจารณาเพิ่มเติมข้อกำหนดเขตแดนอินโดจีนฝรั่งเศสลงในสนธิสัญญาด้วย หากเป็นความ
 ต้องการของรัฐบาลฝรั่งเศส อีกประการหนึ่ง ชาวฝรั่งเศสซึ่งกำลังรับราชการเป็นที่
 บริรักษากฎหมายและอาจารย์สอนกฎหมายและอาจารย์สอนภาษาฝรั่งเศสที่อยู่ในประเทศ
 ไทยต่างพยายามประวิงให้การเจรจาเนิ่นช้าออกไป เพื่อประโยชน์ของตนเอง อย่างไรก็ตาม
 ก็ดี เมื่อได้ข้อขัดข้องต่าง ๆ ได้เรียบร้อยแล้ว ไทยและฝรั่งเศสก็ได้ลงนามสนธิสัญญา
 ฉบับใหม่ ณ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2480 และแลกเปลี่ยนสัตยาบัน
 สำหรับสนธิสัญญาดังกล่าว เมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2481 ซึ่งนับได้ว่าเป็นสนธิสัญญา
 ฉบับที่มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันครั้งสุดท้าย

เมื่ออังกฤษ สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสตกลงทำสนธิสัญญาสมอภาคกับไทยแล้ว
 ประเทศอื่น ๆ ก็ได้ลงนามสนธิสัญญาแบบเดียวกันกับไทยระหว่าง พ.ศ. 2480 - 2481
 เป็นอันว่าประเทศไทยกลับมีฐานะเป็นประเทศเอกราชโดยสมบูรณ์อย่างแท้จริงอีกครั้งหนึ่ง
 สมควรนับได้ว่าเป็นงานชิ้นสำคัญยิ่งอีกชิ้นหนึ่งของรัฐบาล ซึ่งมีพันเอกพระยาพลพลพยุห
 เสนาเป็นนายกรัฐมนตรีน¹

¹ รong ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 98,

สนธิสัญญาที่ทำกันใหม่นั้น มีดังต่อไปนี้

- (1) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกา ลงนามกัน ณ กรุงเพท เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)
- (2) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับนอร์เวย์ ลงนามกัน ณ กรุงออสโล เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)
- (3) สนธิสัญญาการค้าพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษ ประกาศขยายสนธิสัญญาทางพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษ ประกาศใช้สนธิสัญญาการค้าพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษแก่อินเดีย และประกาศขยายสนธิสัญญาการค้าพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษ (ต่อ) ลงนามกัน ณ กรุงเพท เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)
- (4) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับประเทศอิตาลี ลงนามกัน ณ กรุงเพท เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)
- (5) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ลงนามกัน ณ กรุงเพท เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)
- (6) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ลงนามกัน ณ กรุงเพท เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)
- (7) ขอตกลงพาณิชย์และศุลกากรระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศสเกี่ยวกับอินโดจีน ลงนามกัน ณ กรุงเพท เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)
- (8) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างราชอาณาจักรไทยกับไรชเยอรมัน ขยายการใช้สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างราชอาณาจักรไทยและไรชเยอรมัน แก่อาณาเขตออสเตรีย แห่งไรชเยอรมัน ลงนามกัน ณ กรุงเพท เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)
- (9) ประกาศใช้สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับประเทศเนเธอร์แลนด์ ลงนามกัน ณ กรุงเพท เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)

(10) ประกาศใช้สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับประเทศโปรตุเกส ลงนามกัน ณ กรุงลิสบอน เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2481 (ค.ศ. 1938)¹

(11) สนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์กับสวิส พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)

(12) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับสหภาพเศรษฐกิจเบลโกลูกเซมเบอร์ก พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)

(13) อนุสัญญาการตั้งถิ่นฐานกับประเทศเบลเยียม พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)

(14) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับประเทศเดนมาร์ก พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)

(15) สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือกับประเทศสวีเดน พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937)

โดยสนธิสัญญาเหล่านี้ประเทศไทยได้อิสรภาพในเรื่องอำนาจอศาลและการพาณิชย์ อารกกลับคืนมาโดยเต็มทีศาลยุติธรรมของไทยชำระคดีชาวต่างประเทศไทยเหมือนกับคนไทย ส่วนตุลาการและภาชีอากรอย่างอื่นก็เก็บได้ตามที่เห็นสมควร อนึ่งจะเรียกเกณฑ์เพื่อการทหารและตั้งการผูกขาดก็ได้ และจะสงวนที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดินที่ยังไม่มีเจ้าของไว้ให้แก่คนชาติไทยก็ได้ ประเทศไทยกลับเป็นเอกราชโดยสมบูรณ์แล้ว นับได้ว่าพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาและคณะรัฐบาลของท่านได้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง สมเจตนาารมณัตามที่ได้เคยให้สัญญากับประชาชนและเมื่อคราวแถลงนโยบายขอความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร

¹ กระทรวงการต่างประเทศ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, "สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศ" ชุดประมวลสนธิสัญญา, เล่ม 5 พ.ศ. 2480 - 2484, สิงหาคม, 2518.